

Kúria

Büntető Kollégium

Joggyakorlat-elemző csoport

2012.EI.II.E.1/6.

A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése

Büntető ügyek

2012.

Összefoglaló vélemény

Tartalom

A/ Előzmények

1. A vizsgálat elrendelése
2. A vizsgálat ütemezése
3. A feladatok elvégzése
4. A joggyakorlat-elemző csoport működése

B/ A joggyakorlat-elemzés

1. A joggyakorlat-elemzés rendeltetése
2. Joggyakorlat-elemzés a Kúria működésében
3. A joggyakorlat-elemzés tárgya

C/ Hatályon kívül helyezés büntetőügyben

1. A kifejezés eredete

2. A hatályon kívül helyezés szerepe

- a) az angolszász jogrendszerekben
- b) a kontinentális rendszerekben
- c) A hatályon kívül helyezés megítélése
- d) a hatályon kívül helyezés a kontinentális (ekként a magyar) rendszer szükségzerű eleme

3. A vizsgálat alapján feltárt problémák

3.1. Hatályon kívül helyezési okok

- 3.1.1. Abszolút hatályon kívül helyezési okok; az indokolási kötelezettség megsértése

- 3.1. 2. Relatív eljárási szabálysértések, mint hatályon helyezési okok
  - 3.1.3. A megalapozatlanság és indokolási kötelezettség megsértésének elhatárolása
    - 1) A felderítetlenség
    - 2) A hiányos vagy hiányzó tényállás
    - 3) Az iratellenesség
    - 4) A tényből-tényre következtetés
  - 3.1.4. Helytelen következtetés tényből további tényre (közvetett bizonyítás)
- 3.2. A hatályon kívül helyező döntés
- 3.3. A hatályon kívül helyező és a felülbírált bíróság viszonya
  - 3.3.1. A Be. 378. § (1) és a 403. § (4) bekezdése
  - 3.3.2. A Be. 378. § (2) bekezdése
- 3.4. A hatályon kívül helyezések általános kérdései
  - 3.4.1. A hatályon kívül helyezés diszfunkcionális alkalmazása
  - 3.4.2. A felmentő ítéletek aránya a hatályon kívül helyezett ügyek között
  - 3.4.3. Regionális eltérések
- 3.5. Javaslatok a jogalkotás részére
  - 3.5.1. Hatályon kívül helyezési okok
    - 1) a relatív hatályon kívül helyezési ok
    - 2) az indokolási kötelezettség elmulasztása
    - 3) a megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezés szabályozása
    - 4) az elévülés másodfokon történt téves megállapítása
  - 3.5.2. A hatályon kívül helyező döntés
    - 1) a hatályon kívül helyező határozat fellebbezhetővé tétele
    - 2) egyazon bűncselekmény több vádlottja esetében megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezés
  - 3.5.3. A hatályon kívül helyező és az alacsonyabb szintű bíróságok viszonya

D/ A joggyakorlat elemzés során feltárt problémák

E/ A hatályon kívül helyezés gyakorlatára vonatkozó javaslat

- a) a Kúria általi hatályon kívül helyezés esetén az iránymutatás kötelező jellege [3.3. pont]
- b) a Kúria jogosult a – bármely más bíróság által meghozott – hatályon kívül helyező döntéssel szembeni fellebbezés elbírálására [3.5.2. pont]

A/ Előzmények

1. A vizsgálat elrendelése

2012. március 5-én a Kúria elnöke a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.) 29. § (1) bekezdése alapján

- a büntető ítélkezési gyakorlat körében 2012. évre a bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése vizsgálati tárgykört határozta meg;
- a joggyakorlat-elemző csoport (kúriai bíró) tagjának kijelölte dr. Akác Zsolt kúriai tanácselnököt, dr. Belegi József kúriai tanácselnököt, dr. Mészár Róza kúriai tanácselnököt, dr. Horváth Ibolya kúriai bírót, dr. Soós László kúriai bírót, dr. Varga Zoltán kúriai bírót;
- a joggyakorlat-elemző csoport munkájába részvételre felkérte dr. Király Tibor akadémikust, professor emeritust, dr. Erdei Árpád professor emeritust, az Alkotmánybíróság volt helyettes elnökét, és dr. Bencze Mátyás egyetemi docentet;
- a joggyakorlat-elemző csoport vezetőjének kijelölte dr. Márki Zoltán kúriai bírót.

2012. március 21-23. között tartott Országos Büntető Kollégiumvezetői Értekezleten megtörtént a vizsgálat szempontjainak, módszerének, ütemtervének előzetes egyeztetése.

2012. március 26-án dr. Mészár Róza tanácselnök – dr. Soós László kúriai bíró közreműködésével – elkészítette a vizsgálat szempontjait és módszerét.

2012. március 27-én a joggyakorlat-elemző csoport alakuló ülést tartott, megtárgyalta és véglegesítette a vizsgálat szempontjait és módszerét.

2012. március 29-én dr. Kónya István a Kúria Büntető Kollégiumának vezetője megküldte az ítélőtáblák és törvényszékek büntető kollégiumvezetői részére a vizsgálat elfogadott szempontjait, módszertanát, ütemezését. [Melléklet]

2. A vizsgálat ütemezése a következő volt:

- **2012. április 30. napjáig** az ítélőtáblai kollégiumvezetők kiválasztják a hatályon kívül helyezéssel befejezett és általuk érdemben vizsgálandó ügyeket, és erről tájékoztatják az érintett törvényszékek kollégiumvezetőit.

- **2012. május 15. napjáig** a törvényszéki kollégiumvezetők kigyűjtik a megyei bíróság által hatályon kívül helyezett, érdemben vizsgálendő ügyeket, és ezekből, valamint az ítéltáblai kollégiumvezető által meghatározott ügyekből a szükséges iratokat (a vádiratot, az alapügyben hozott ügydöntő és hatályon kívül helyező határozatokat, a megismételt eljárásban hozott ügydöntő határozatokat, és esetlegesen azt, amit emellett indokoltnak találnak) megküldik az ítéltáblai kollégiumvezetőnek.

- **2012. május 30. napjáig** az ítéltáblák és a törvényszéki kollégiumvezetők mindazokat az ügyeket, amelyekben a Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte a városi/kerületi, megyei/fővárosi, illetve ítéltáblai bírósági határozatokat, és amelyek érdemi vizsgálata indokolt, kigyűjtik és az előzőekben felsorolt iratokat megküldik a Kúriának.

- **2012. szeptember 30. napjáig** az ítéltáblai és törvényszéki kollégiumvezetők elvégzik azokat a kigyűjtéseket, amelyekben a hatályon kívül helyezések érdemi vizsgálatára nem kerül sor.

- **2012. október 30. napjáig** az ítéltáblai kollégiumvezetők és a Kúria munkacsoportja elvégzi a szükséges elemzéseket.

- **2013. január 31. napjáig** a Kúria elkészíti az elemző értékelést a jogtudósok bevonásával.

3. A feladatok elvégzése az ütemezés szerint megtörtént. A módszertan munkaigényes volt, a határidők azonban általánosan megtartottnak tekintendők.

Némely esetben indokolt volt az ütemezés megtartása érdekében az érintett törvényszék elnökéhez fordulni, ami a Kúria elnökhelyettese által 2012. szeptember 24-én megtörtént [2012. El. II. E.1/6.]. A vizsgálatot nehezítő, vagy érdemére hátrányosan kiható körülmény azonban nem volt.

Elismerés illeti a vizsgálatot ítéltábláknál, törvényszékeknél megtervező, megszervező és végrehajtó, értékelő bírákat, és segítőiket.

4. A joggyakorlat-elemző csoport működése megfelelt az időközben – 2012. április 19-én – elkészült és a Kúria Elnökének átadott ügyviteli szabálytervezetnek, ami a

2013. január 1-étől hatályos, a Kúria Ügyviteli Szabályzatáról szóló 21/2012. számú elnöki utasítás (Küsz) X. fejezetét képezi.

A csoport vezetője kapcsolatot tartott

- hetente a csoport kúriai bíró tagjaival, és a határidőhöz igazodóan egyeztette az elvégzendő feladatokat;
- havonta – esetlegesen sűrűbben - a csoport munkájába bevont akadémikussal, professzorral és egyetemi docenssel.

A nyári ítélkezési és a téli szünetet megelőző kollégiumi üléseken a Kúria Büntető Kollégiumát tájékoztatta a feladatok elvégzéséről.

B/

A joggyakorlat-elemzés

Büntető ügyszakban első ízben van napirenden joggyakorlat-elemzésből készített összefoglaló vélemény. Célszerű ezért röviden szólni magáról a tevékenységről (szabályozását ld.: Bszi. 29-30. §; Küsz. 28-47. §).

1. A joggyakorlat-elemzés rendeltetése

A joggyakorlat-elemzés, a jogértelmezés és a jogegység egymást feltételezi. A jogegység az egységes jogértelmezés eredménye, a jogértelmezés, illetve a különböző jogértelmezés pedig a joggyakorlat alapján ismerhető meg. A joggyakorlat-elemzés felszínre hozza az eltérő jogértelmezést, egyben javaslatot ad egységes jogértelmezésre, ami pedig a jogegységhez vezet.

A vizsgálati tapasztalatok bemutatásának egyaránt célja:

- a bíróságok (informáló és orientáló) tájékoztatása az országos helyzetről;
- a felmerült jogértelmezési kérdések megfogalmazása, napirendre vétele,
- végül esetlegesen javaslattétel a jogalkotásra.

A felsőbbírási jogegységesítés alapvetően két módon történhet: általános, absztrakt iránymutatások és általános érvényű megállapításokat hordozó eseti döntések révén.

A Legfelsőbb Bíróság előtti Kúria idején a tendencia (igény) nem az eleve egységes, hanem az eltérő döntéseket egységesítő döntéshozatal volt, amiért a Kúria felelt. A bírói működés minden szintjén – és elvi, jogértelmezési téren is – az ítélkező tanács volt meghatározó (amit jól mutat, hogy az elvi tartalmú döntések hivatkozása sokszor személyhez tapadt). A tágabb szervezési egységnek (szakosztály) pedig leginkább igazgatási, szakmailag legfeljebb konzultatív szerepe volt.

Ezzel ellentétben a Kúriát felváltó Legfelsőbb Bíróság, illetve a jogegységi döntést felváltó irányelv iránti eredeti (és kifejezett) szándék az eleve egységes, kézben tartható jogértelmezést célozta:

„Az alkotmány új hatáskört szab meg a Legfelsőbb Bíróságnak azzal, hogy megbízza a bíróságok működése és ítélkezése tekintetében az elvi irányítással és a bíróságok számára kötelező irányelvek megállapításával. A Legfelsőbb Bíróság jogkörének kifejtése a jogszabályok eltérő értelmezését kizárja és így elsősorban a szocialista törvényesség ügyét szolgálja azzal, hogy a bíróságok ítélkezésére is kiható hierarchikus rendet teremt és ezáltal a bírászkodás rendszerének következetességét és szilárdságát is fokozza.” (1949. évi XX. tv. 38. §-ához fűzött hivatalos magyarázat; Jogtudományi Közlöny Törvények és Rendeletek Tára 3. szám, 1949.)

„...ha a bírói hivatás helyes betöltése érdekében akár általános szempontból, akár valamely jogszabály részletes kifejtése végett elvi irányítás szükséges, azt az igazságügyminiszter kezdeményezésére az Alkotmány 38. §-a alapján a Legfelsőbb Bíróság irányelv megállapításával adja meg” [4338/1949. (XII. 6.) MT rend. 1. § (2) bek.];

„A közzétett irányelvek az Alkotmány 38. §-a értelmében bíróságokra kötelezőek, ehhez képest azokat minden bíróság ... a közzétételtől kezdve követni s ... alkalmazni is tartozik”. [MT rend. 5. § (2) bek.]

2. Joggyakorlat-elemzés a Kúria működésében

A Legfelsőbb Bíróság utáni (jelenlegi) Kúria nyilvánvalóan nem térhet vissza a korábbi Kúria, kizárólag a meghozott döntések eltérésének utólagos feloldására hagyatkozó, ebben kimerülő – mai szemmel elszigeteltnek és esetlegesnek tűnő – jogegységesítő gyakorlatára. Ennek önmagában az ügyek mennyiségének, szerkezetének megváltozott jellemzői is elegendő magyarázatát adják.

Másfelől kétségtelen az is, hogy a jelenlegi Kúria által felváltott Legfelsőbb Bíróság jogegységesítést célzó gyakorlata kizárólag szakmai követelmények által meghatározott – és a kezdeti alapállással már hosszú idő óta szöges ellentétben álló – volt. Ebben az ítélkező tanács mellett jelentős szakmai szerepe van a – kúriai, ítélőtáblai, törvényszéki – kollégiumi működésnek, együttműködésnek.

A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma a közelmúltban rendszeresen végzett - mostanihoz hasonló jellegű – országos vizsgálatot:

- a 2007. évi vizsgálat tárgya a közvetítői eljárással,
- a 2008. évi vizsgálat tárgya az ittas járművezetéssel,
- a 2009. évi vizsgálat tárgya a pótmagánvádas eljárással,
- a 2010. évi vizsgálatok tárgya egyrészt a hivatali visszaélés bűncselekményével, másrészt az előzetes letartóztatás vádemelést megelőző elrendelésével kapcsolatos ítélkezési gyakorlat volt.

A vizsgálatok eredményének értékeléséhez közvetlenül kötődő kollégiumi vélemények: BKv 67. (BH 2008/7.), BKv 79. (BH 2009/10.), BKv 90. (BH 2011/1.); BKv 93., 94. (BH 2011/8.).

A Bszi. szerinti joggyakorlat-elemzés tehát a Kúria Büntető Kollégiuma számára nem ismeretlen, kétségtelen viszont hogy törvényi szabályozottsága egyértelmű helyzetet teremtett, s mint ilyen a jogegységesítő tevékenység újabb intézményesített záloga.

3. A joggyakorlat-elemzés tárgya

A bíróság tevékenysége döntési tevékenység. A bíróság döntéseiből alakul ki a joggyakorlat. A joggyakorlat elemzése tehát döntéselemzés. Következésképpen nem tárgya a joggyakorlat-elemzésnek a bíróság, mint szervezet működése, valamint az a tevékenység, ami igazgatási úton vizsgálható. A joggyakorlat-elemzése nem igazgatási tevékenység (ezért is van a Kúriánál).

A joggyakorlat elemzése bírósági döntés elemzése. Nem tárgya tehát más hatóság (nyomozó-hatóság, ügyészség) döntésének elemzése.

A döntés lehet konkrét, amikor tárgya maga az eseti ügy, és absztrakt, amikor tárgya elvi kérdés (az eseti ügy pedig legfeljebb azt hordozza). A döntés mindig kettős: egyrészt ténymegállapítás, másrészt jogkövetkeztetés. Ebből a bíró belső meggyőződésével összefüggő elem a ténymegállapítás, illetve az azt megelőző bizonyíték vizsgálata, és a mérlegelés. Ennek érdeme kívül esik a joggyakorlat-elemzés körén.

Joggyakorlat-elemzés tárgya lehet viszont a bizonyíték mikénti értékelésének külső támpontja (így pl. az okozatossági elméletek, a közvetett bizonyítás elve), a bizonyítási eljárás folyamatának gyakorlata.

A megállapított tényből vont jogi következtetés feltétlenül joggyakorlat-elemzés tárgya. A jogi következtetés mindig jogértelmezés, a jogértelmezés pedig szintén több elemből áll: az alkalmazandó jog kiválasztása, a kiválasztott jog alkalmazhatóságának vizsgálata, a jog alkalmazása, konkretizálása a megállapított tényre. Mindez egyaránt joggyakorlat-elemzés tárgya lehet.

A Bszi. alapján a bíróság a döntését indokolni köteles. A határozat szerkezete joggyakorlat-elemzés tárgya lehet.

C/

Hatályon kívül helyezés büntetőügyben

1. A kifejezés eredete

A hatályon kívül helyezés jelentésértartalma a közvélemény, nem egyszer a szakmai közvélemény részéről is negatív, a kudarcosság (alkalmatlanság), és időfecsérlés (tehetetlenség) megnyilvánulásaként jelenik meg.

Ez legalább annyira megtévesztő, mint maga a kifejezés, ami azt sejteti, hogy már hatályban (tehát végérvényes) volt, amit hatályon kívül helyeztek. Rendes jogorvoslat során – tehát jogerő előtt – azonban nyilvánvalóan nincs így.

A büntetőeljárás szempontjából korszakváltónak tekinthető 1949. évi XI. tv. cserélte fel a „hatályon kívül helyezéssel” az 1896. évi XXXIII. t.c. (Bp.) „megsemmisítés” kifejezését.

A fogalomváltás mögött nyilvánvalóan tartalmi, felfogásbeli különbség volt (mint az 1949. évi XI. tv. számos más – máig érezhető hatású – változtatása hátterében). A fogalom azonban önmagában gyakorlati problémát nem vet fel, a tágabb körben elemzés pedig meghaladná a jelen vizsgálat kereteit.

2. A hatályon kívül helyezés szerepe

A hatályon kívül helyezés mikénti megítélése kapcsán röviden tisztázni kell a hatályon kívül helyezés szerepét, helyét.

A büntetőeljárás, a büntető igazságszolgáltatás az állam vállalása, s természetesen terhet jelent az államnak, ekként az adófizetőknek. A teherviselés két alapvető módja:

- egyik, amikor az állam magára vállalja a büntetőigény érvényre juttatását és eldöntését is – ez a kontinentális, a hivatásos eljárás felfogása (az állam mindkét téren hivatva érzi magát);
- másik, amikor az állam csupán a büntetőigény érvényre juttatását vállalja, annak eldöntése viszont polgárait tartozik – ez az angolszász, a félig hivatásos eljárás felfogása (az állam nem érzi magát hivatva a büntetőigény eldöntésére).

Magyarországon ez idő szerint a büntetőeljárás un. kontinentális eljárásnak megfelelő.

A két eltérő modell kialakulása összefügg a politikai berendezkedéssel és a mögötte meghúzódó államszervezési sajátosságokkal. Kimerítő összehasonlításra a

az összefoglaló vélemény nem vállalkozhat, ilyen nem is szükséges. Elegendő a vizsgálat tárgyával összefüggő jellemzők, eltérések vázlatos áttekintése.

A szakirodalomban „koordinatív” és „hierarchikus” típusként megkülönböztetett két modellnek egyaránt vannak előnyei és hátrányai, és mindkettő működhet a jogállami demokráciák mércéjének megfelelően.

a) A koordinatív jellegű eljárást favorizáló angolszász jogrendszerekben a büntető igazságszolgáltatás célja az, hogy az adott esethez mérten a közösség számára a legmegfelelőbb döntés szülessen („értékközvetlenség”). Ezért bizonyos értelemben „politizáltabb” módon folyik a büntetőeljárás, mint a kontinentális mintát követő jogrendszerekben.

A mögöttes koncepció, hogy az ítékezés is politikai tevékenység, mivel – a jogalkotáshoz hasonlóan – nyilvánosan zajlik, és az állampolgárookra nézve állapít meg kötelezettséget. A politikához hasonló annyiban is, hogy a büntetőper fókuszában nem az „objektív igazság” kiderítése áll, hanem egy vita igazságérvénnyel történő eldöntése. Ez a lényege az akkuzatórius rendszernek.

Ennek velejárója a néprészvételt megtestesítő esküdtszék ügydöntő szerepe, a vád és a védelem kiegyensúlyozott vitája által dominált tárgyalás (ügyféli per). A felek egyenlőségének további következménye, hogy az alku, a megegyezés lehetősége az eljárás egészében jelen van.

Mivel ebben a rendszerben a fő hangsúly a tárgyaláson való bizonyításvétel van, a nyomozás szabályozatlanabb, kötetlenebb, nincs pontosan meghatározott szervezeti hierarchia, és a nyomozó hatóság széleskörű diszkréciót gyakorol. Az eljárási fázisok nem épülnek egymásra, hanem világosan elkülönülnek, így a tárgyalásnak nem célja a nyomozási folyamat felülvizsgálata. A döntés a bizonyítékok közvetlen, tárgyaláson való ütköztetésének az eredménye, a bizonyítékok „előállítás”, ütköztetése pedig nem a bíróság feladata (ezért van szükség az angolszász rendszerekben olyan részletes szabályokra, amelyek meghatározzák, hogy mely bizonyítékokat nem lehet felhasználni a tárgyaláson).

A (laikus) bíróság mérlegelése olyan központi elem, amelyet a koordinatív szisztéma messzemenően tiszteletben tart. Egy ilyen rendszerben a hatályon kívül helyezés viszonylag ritkán alkalmazott eszköz, „biztonsági szelep”: akkor kerül rá sor,

ha egyértelműen kiderül, hogy a döntés – a bírósági eljáráson kívül eső okokból – nem helyes. (A koordinatív modell jellemzője például, hogy alacsonyabb szintű bíróság is alkotmányellenesnek nyilváníthatja az alkalmazandó jogszabályt. Ha az ítélet ilyen jogszabályon alapult, akkor az hatályon kívül helyezési okot jelent.)

b) A hierarchikus eljárást megvalósító kontinentális rendszerekben az állam általános érvénnyel büntetőjogi normákat határoz meg, és ezek lesznek az igazságosság végső mércéi. A helyes ítélet ebben a felfogásban a jogszabálynak megfelelő ítélet. Ehhez a szemlélethez egy centralizált, az állami büntetőhatalmat delegálás útján megvalósító hierarchikus igazságszolgáltatás társul, amelyben nem az értékközvetlenség, hanem a jogász-szakmai elemek a meghatározók.

Ezekben a jogrendszerekben az állami büntetőhatalom igazolását annak szakszerűsége nyújtja. Ezért nincs esküdtbíráskodás, és ezért meghatározó a hivatásos bíró, a nyomozati eljárás, és az „akta” ismeretének szerepe a bizonyítás lefolytatásában.

A kontinentális jogi szisztémákban kiemelten fontossá válik az „objektív igazság” kiderítése, mivel az állam ennek ígéretével bízza a közösség tagjai helyett semleges szakemberekre az eljárás lefolytatását.

A hierarchikus szisztémában a büntetőeljárás fázisai egymásra épülnek, közöttük szoros kapcsolat van, a nyomozó hatóság, az ügyészség, az elsőfokú és a fellebbviteli bíróságok együtt alkotják azt a rendszert, amelynek célja az igazság kiderítése. A tárgyaláson a bíró aktív közreműködésével revízió alá kell vonni a nyomozati eljárás által szolgáltatott bizonyítási anyagot, a fellebbviteli bíróságokon pedig az alsóbb fokú bíróságok által lefolytatott bizonyítás szakszerűségét. (E korrekciós lehetőség következtében a bizonyítási eljárásban elkövetett eljárási szabálysértések iránt kevésbé érzékenyek ezek a rendszerek, bár formálisan megkövetelik a szabályok pontos betartását.)

Ebből a megalapozásból fakadóan az érdemi ítéletnek ténybelileg bizonyosnak, jogilag pedig egyértelműnek és helyesnek kell lennie.

A hierarchikus rendszerekben az ítélet indokolása ezért kulcsfontosságú: a bíró ebben ad számot a saját munkájáról, arról, hogy szakmailag helyesen folytatta-e

le az eljárást, valósággal egyező tényállást állapított-e meg, és helyes jogi következtetést vont-e le.

Nem véletlen, hogy a koordinatív modellt követő rendszerekben az esküdtszéknek nincs ilyen számadási kötelezettsége, vagy az nagyon csökevényes. Ha ugyanis az ítélkező fórum összetételében van a bírói önkény elleni biztosíték, akkor – értelemszerűen – nincs indokolási kötelezettség. Ehhez képest például az esküdtszék összetételére és eljárására vonatkozó rendelkezések mellett teljesen jelentéktelenek az ítélet szerkezetére vonatkozó rendelkezések.

A hierarchikus rendszerben az ítélet, a döntés egyben a döntéshozó tevékenységéről való számadás, míg a koordinatív rendszerben erről nincs szó.

A hierarchikus modellben elengedhetetlen szerkezeti elem a jogorvoslat és ezen belül a hatályon kívül helyezés intézménye. Ezek ugyanis – a felek jogainak biztosításán túl – a büntetőhatalom egységes érvényesülését szolgálják.

E rendszeren belül a hatályon kívül helyezés nem a döntés külső mércéhez viszonyított helytelenségére adott válasz, hanem mindig a döntéshez vezető folyamat kritikáját jelenti, ami a döntés belső, szakmai problémáira utal.

A jogerős érdemi döntés esetében elvárás, hogy kétségtelen, a véglegesség igényével perdöntő legyen. Utóbbiak a hatályon kívül helyező döntéstől – értelemszerűen – nem várhatók.

A hatályon kívül helyező döntésnek, mivel az a teljes mechanizmus egyik részeleme, nem kell a teljes bizonyosság szintjére eljutnia: azzal szemben az az igény fogalmazható meg, hogy helyessége ellenében ne merüljön fel ésszerű kétség.

c) A hatályon kívül helyezés negatív megítélésének indokát képezi a kétségtelenül velejáró idővesztés.

„A büntetőeljárás szabályozásával szemben a jogállamiság (Alkotmány 2. §) normatív tartalmából és a tisztességes eljáráshoz való alkotmányos alapjogból [Alkotmány 57. § (1) bek.] levezethető alkotmányos követelmény az érvényesített büntetőigény megfelelő időn belüli elbírálása. Ezt kívánja

meg a vállalt nemzetközi kötelezettségek megtartásának kötelezettsége is [Alkotmány 7. § (1) bek.]. Az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya 14. Cikk 3/c) pontja az ügy indokolatlan késedelem nélküli tárgyalását, az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény 6. Cikkének 1. pontja az ügyek ésszerű időn belüli eldöntéséhez való jogot az egyének által nemzetközi szervezeteknél, az ENSZ Emberi Jogi Bizottságánál, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróságánál is érvényesíthető politikai, emberi jogként határozza meg.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szóló ajánlása [No. R (87) 18.; a továbbiakban: Ajánlás] preambulumban felhívja a figyelmet arra, hogy a büntetőügyek elbírálásának késedelme rossz fényt vet a büntetőjogra, és károsan befolyásolja az igazságszolgáltatás működését. A preambulumhoz fűzött magyarázat arra is rámutat, hogy a tisztességes eljárás megköveteli az ésszerű időn belüli tárgyalást, megköveteli, hogy a bűncselekménnyel vádolt személy ne álljon huzamos időn keresztül a bűnösség gyanúja alatt. Az eljárás késedelme nehezíti a bizonyítást, növeli a költségeket, kedvezőtlenül érinti a sértetteket, és arra a nemkívánatos következményre vezet, hogy időben igen távolra kerül egymástól a bűncselekmény elkövetése és a büntetés. A preambulum a figyelmet arra ugyancsak felhívja, hogy a büntető igazságszolgáltatás késedelme nem csupán többlet erőforrásokkal, hanem speciális eljárási formák, megoldások bevezetésével is orvosolható.

Az Ajánlás a bírósági eljárás tekintetében ilyen módszerként jelöli meg, hogy eljárásjogi okokból az eljárások érvénytelenítésére csak szigorúan meghatározott körülmények között kerülhessen sor, akkor, amikor az eljárási követelmények teljesítésének elmulasztása ténylegesen károsan érinthette a védelem vagy a vád érdekeit (Ajánlás III/b/2.).

Az eljárási szabályok megsértésének az új első fokú eljárás elrendelésével párosuló kasszáció útján történő szankcionálása, illetve orvoslása szükségképpen nyújtja az eljárás időtartamát.” [49/1998. (XI. 27.) AB határozat ind. II/1.3-4. pont]

d) Következésképpen a **hatályon kívül helyezés nem hibája a kontinentális (ekként a magyar) rendszernek, hanem szükségszerű eleme** (amint másokban a jogorvoslat és hatályon kívül helyezés háttérbe szorulása nem hiányosság). **Lényege a létében van, valójában többlet a másik rendszerhez képest.**

Kétségtelen viszont, hogy egyidejű elvárás az ítélkezés időszerűsége. E kettősség (belső ellentmondás) ad lehetőséget a hatályon kívül helyezés negatív megítélésére, mivel egyik vagy másik minden esetben felróható.

Ezért nem lehet abból kiindulni, hogy a hatályon kívül helyezés olyan baj, amit meg kell szüntetni. Arra lehet vállalkozni, hogy a hatályon kívül helyező döntés tényszerű, ésszerű, okszerű és célszerű – tehát irracionaritástól, öncélúságtól mentes – legyen.

Abból kell kiindulni, hogy **a hatályon kívül helyezés nem a rossz döntés utolsó, hanem a helyes döntés első pillanata.**

3. A vizsgálat alapján feltárt problémák

A magyar bírói gyakorlat sajátosságait tehát a hatályon kívül helyezések vonatkozásában is a fenti háttérre, mint tradicionális adottságra tekintettel kell elemezni. Így tárható fel, hogy a hatályon kívül helyezés vonatkozásában melyek azok a jellemzők, amelyek a rendszer belső logikájából fakadnak, és melyek azok a problémák, amelyek a szisztéma alapvető változtatása nélkül reálisan kezelhetők, megoldhatók.

A vizsgálat során azt tartottuk szem előtt, hogy a hatályon kívül helyező és a felülbírált bíróságnak egyaránt érdeke, hogy a hatályon kívül helyezési okok értelmezése világos, a hatályon kívül helyezés gyakorlata pedig minél egységesebb és átláthatóbb legyen - nem csupán a bíróságok, hanem az eljárás résztvevői és a közvélemény számára.

E követelményeknek megfelelően a hatályon kívül helyezések gyakorlatának vizsgálata több szempontot foglalt magába. Hangsúlyozni kell, hogy a gyakorlat alakulása nem csupán a bírák tevékenységén múlik, hanem azon a tágabb szakmai

(ügyészek, védők, jogalkotó) és társadalmi környezeten is, amely körülveszi a büntető ítélkezést.

Ezért vannak olyan problémák, amelyek létrejöttében nem csupán a vitatható bírói megoldások játszottak szerepet, hanem a törvényi szabályozás hiányosságai, inkohereanciája is. A társadalmi változások pedig, ha áttételesen is, de szintén érintik a bírói gyakorlatot, és az is tény, hogy éppen az állampolgárokkal kapcsolatos súlyosabb személyes döntéseket hozzák meg a bíróságok. Így a gyakorlat fontosabb fejleményeiről az állampolgárok felé is számot kell adni.

Erre tekintettel a vizsgálati eredményeket és iránymutatási javaslatokat több csoportra osztottuk. Az első három alpontban a bírói-szakmai kérdésekre koncentrálnunk:

- A 3.1 pont alatt a gyakorlatban leginkább problémát jelentő hatályon kívül helyezési okokkal összefüggő dilemmák, és az azokhoz kapcsolódó javaslataink szerepelnek.
- A 3.2-es pontban a hatályon kívül helyező döntés jellemző kérdéseivel foglalkozunk.
- A 3.3-as pontban pedig a hatályon kívül helyező és a felülbírált bíróság viszonyát szabályozó rendelkezéseket elemezzük. Az e pontokba foglalt megállapítások címzettjei elsősorban a fellebbviteli bíróságok, másodsorban a hatályon kívül helyezéssel érintett bíróságok.

A 3.4 pontban található a szélesebb jogászi és társadalmi érdeklődésre is számot tartó kérdések elemzése.

Végül az előző két pontra tekintettel ajánlásokat fogalmazunk meg a jogalkotó számára, amelyek mindkét problémakör orvoslására szolgálhatnak (3.5 pont).

3.1. Hatályon kívül helyezési okok

3.1.1. Abszolút hatályon kívül helyezési okok; az indokolási kötelezettség megsértése

A Be. 373. § (1) bekezdés III. pontja alapján feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező eljárási szabálysértés, és új eljárásra utasításnak van helye, ha a

bűnösség megállapítása, a felmentés, az eljárás megszüntetése, a cselekmény jogi minősítése vagy a büntetés kiszabása, illetve az intézkedés alkalmazása tekintetében

- a) *az eljáró bíróság az indokolási kötelezettségének oly mértékben nem tett eleget, hogy emiatt az ítélet felülbírálatra alkalmatlan, vagy*
 b) *a felülbírált ítélet indokolása a rendelkező résszel teljes mértékben ellentétes.*

Abszolút hatályon kívül helyezési okra, az esetek kb. 16,5%-ában hivatkoztak az eljáró fellebbviteli bíróságok. Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy a dogmatikailag kérdéses státuszú (3.5. pont) indokolási kötelezettség megsértése az összes abszolút ok több mint háromnegyedét teszi ki. A „klasszikus” okok arányszáma ezért jóval csekélyebb, ami természetes is. Ezek olyan alapvető garanciális szabályok, amelyek betartása evidens.

Nem véletlen, hogy a vizsgálat során probléma az indokolási kötelezettség értelmezése kapcsán merült fel. Kérdés, hogy milyen követelményeknek kell megfelelnie a bírói indokolásnak. Milyen szempontok szerint kell számot adni a bizonyítékok mérlegelésről? Különösen a Be. 373. § (1) bekezdés III/a) pontjában foglalt „oly mértékben nem tett eleget” kitétel meghatározása bizonytalan.

A Be. 258. § (3) bekezdésének d) pontja a bizonyítékok értékelésének indokolásáról szűkszavúan csak annyit ír, hogy a határozat azt „összefüggően tartalmazza”, de ezen túl semmilyen módon nem rögzíti, hogy mi minősül elégséges indokolásnak.

Itt abból indulhatunk ki, hogy az indokolási kötelezettség megsértése, ha a tényállás és a tényálláson kívüli indokolás között, vagy a rendelkező rész (jogkövetkeztetés) és a tényálláson kívüli indokolás között van ellentmondás, eltérés, kétértelműség (BH 2008/323., 2009/352., 2010/117., 2010/243., 2012/32.).

Az indokolási kötelezettség megsértését jelenti, ha az indokolás nem, vagy nem az elégséges és szükséges mértékben tartalmazza, hogy a bíróság mit vett számba, mit mérlegelt, illetve értékelt a ténymegállapítás és a jogkövetkeztetés érdekében. Ilyenkor ugyanis ellenőrizhetetlen a ténymegállapító és döntési tevékenység, tehát az ítélet felülbírálatlan [373. § (1) bek. III. pont a) alpont].

Ennek megfelelően az indokolásnak konkrétan, világosnak, rövidnek, tárgyilagosnak és határozottnak kell lennie (továbbá áttekinthetőnek). Minden lényeges körülményt, szempontot tartalmaznia kell, de mást nem, mint a lényegest.

Ki kell fejteni a bírósági döntést alátámasztó érveket, és a kizárt álláspont cáfolatát. Ha az indokolás nem teljes vagy nem ellentmondásmentes, az hatályon kívül helyezési okot jelenthet.

A ténymegállapítás kapcsán az vizsgálható, hogy a megtámadott határozat indokolásában az eljáró bíróság leellenőrizhető és elégséges módon számot ad-e a tényállás megállapításához vezető – Be. 78. § (3) bekezdés szerinti – mérlegelő tevékenységéről.

A hozzánk leginkább hasonló jogi kultúrájú Németországban például a büntetőeljárás jog kiemelt jelentőséget tulajdonít a részletes indokolásnak: ez ugyanis rákényszeríti a bírót arra, hogy olyan módon értékelje a bizonyítékokat, amelyről világosan és meggyőzően számot is tud adni. Ennek megfelelően az indokolásnak az ügy ismerete nélkül is érthetőnek kell lennie. A tények puszta felsorolása nem minősül indokolásnak, az értékelés prezentálásával szemben követelmény, hogy logikus és koherens legyen.

Az indokolás akkor minősül elégtelennek, ha a bíróság egy adott tény vonatkozásában nem számol be arról, hogy miért tekintette bizonyítottnak, vagy miért vetette azt el. További fontos indokolási előírás, hogy a bírónak nem csupán a saját meglátásának helyessége mellett kell érvelnie, hanem mérlegre kell tennie az azzal szemben felhozott ellenvetéseket. Ez a tanúvallomások esetében pl. azt jelenti, hogy a releváns vallomásokat az ítéletben részletesen kell értékelni, főleg, ha az azokban előadottakkal ellentétes tények lehetősége is felmerül. [vö. StPO 338. § 7.]

A jogkérdés, illetve jogi értékeléssel összefüggő indokolási kötelezettség kapcsán pedig az vizsgálható, hogy a kifogásolt határozatban nyomon követhető-e a bíróság értékelő tevékenysége. Ez azt jelenti, hogy a bíróság a jogi álláspontját meggyőző, világosan követhető, leellenőrizhető jogi érveléssel támasztotta alá. Ha ezen kritériumoknak a jogi indokolás nem felel meg, akkor helyes jogi következtetés esetén is beszélhetünk az indokolási kötelezettség elmulasztásáról.

Az indokolási kötelezettség megsértésével kapcsolatban további két probléma rajzolódott ki a gyakorlat elemzése során:

1) Több olyan ítéletet találtunk, amelyben a mérlegelő tevékenység lényegében hiányzott. Az indokolás a bizonyítékok felsorolásából vagy „perkivonatból” állt, vagyis, hogy ki, mikor, milyen vallomást tett az eljárásban, az azonban nem volt megállapítható, hogy a bíróság a tényállást milyen okból és mely bizonyítékokra alapozta.

Egy ítélőtábla megjegyezte, hogy „a bizonyítási eszközök pertörténeti jellegű ismertetése, azok tartalmának leírása, tehát a bizonyítási eszközök pusztán felsorolása értékelés nélkül nem tekinthető az indokolási kötelezettség teljesítésének, mert nem foglal állást a feltárt bizonyítékok elfogadásáról vagy elvetéséről, valamint ezek okairól”. Ezzel az állásponttal maradéktalanul egyet lehet érteni.

2) Kérdés, hogy amikor az indokolási kötelezettség megsértése jelentős terjedelmű, de nem olyan jellegű, ami a felülbírálatot teljesen lehetetlenné teszi, mit kell tennie a felülbírálati fórumnak (pl. ilyenek lehetnek az előző pontban említett indokolások).

Van olyan álláspont, mely szerint az ítélet helyességének ellenőrzését szolgáló indokolás teljesítése a felülbírált döntést meghozó bíróság eminens feladata, amelyet pl. a kasszatórius rendszerekben nem is pótolhat a felettes bíróság. Azonban a reformációt lehetővé magyar eljárási modellben más megfontolások is szerepet kell, hogy kapjanak.

Az eljárás nem jogász résztvevői számára a bíróság egyetlen rendszerként jelenik meg: a bírósági hierarchia belső munkamegosztása, arányos teherelosztása számukra közömbös, ezért nehezen értelmezik, ha olyan indokolási hiányosság miatt helyezi a magasabb szintű bíróság hatályon kívül az ítéletet, amelyet maga is pótolni tudna.

A fair eljárás tehát azt kívánja, hogy a felsőbb szintű bíróság ilyenkor pótolja az indokolást (amennyiben álláspontja a bűnösség kérdésében egyezik az alacsonyabb szintű bírósággal). Ezt a megoldást támasztja alá, hogy a szükséges iratanyag rendelkezésükre áll, nagyobb a szakmai tapasztalatuk és hivatásos bírákból álló tanácsban járnak el.

A bírói indokolások színvonala javításának nem a hatályon kívül helyezés az adekvát eszköze, hanem a bírák képzése, időszakos értékelésük, súlyosabb esetben a szakmai alkalmassági vizsgálat elrendelése.

3.1. 2. Relatív eljárási szabálysértések, mint hatályon helyezési okok

A Be. 375. § (1) bekezdése szerint a fellebbviteli bíróság a megtámadott ítéletet hatályon kívül helyezi, és az eljárást új eljárásra utasítja, ha a 373. § (1) bekezdésének II. pontjában fel nem sorolt, és a fellebbezési eljárásban nem orvosolható olyan eljárási szabálysértés történt, amely lényeges hatással volt az eljárás lefolytatására, illetőleg a bűnösség megállapítására, a bűncselekmény minősítésére, illetőleg a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására. Ilyennek kell tekinteni különösen, ha a bizonyítás törvényességére vonatkozó szabályokat megsértették, az eljárásban részt vevő személyek a törvényes jogukat nem gyakorolhatták, vagy ezek gyakorlását korlátozták.

A Be. 375. § (1) bekezdése szerinti relatív eljárási szabálysértést önálló jogintézményként az 1949. évi XI. tv. 58. § 11. pontja vezette be, amikor a Bp. 384. § 5. pontja helyett (amely a semmisségi okok rendszerén alapult) általánosságban kijelentette, hogy a törvényben tételesen fel nem sorolt eljárási szabálysértés alapján is hatályon kívül helyezésnek van helye, kivéve ha a szabálysértés az ítéletre nem volt kihatással.

Kétségtelen, hogy a relatív eljárási szabálysértés taxáció nélküli szabályozását idővel az ítélkezési gyakorlat ésszerű keretek közé szorította; s a vizsgálat tapasztalata is az, hogy önállóan viszonylag kis arányban (a jelentések alapján az összes hatályon kívül helyezés 17,5%-ában), jórészt inkább a megalapozatlansággal párosulva vezet hatályon kívül helyezéshez.

Azonban azt is látnunk kell, hogy sokszor éppen az eljárási szabálysértés következményeként áll be a megalapozatlanság (pl. a törvényes figyelmeztetés hibája miatt nem lehet figyelembe venni egy vallomást, és így az ügy felderítetlenné válik). A vizsgálat ezek kigyűjtésére nem fókuszált, de a jelentések alapján a megalapozatlanság (különösen a felderítetlenség) eseteinek kb. a negyede-fele relatív szabálysértés következménye. Különösen fontos erre felhívni a figyelmet,

mert több részjelentés is talált olyan ügyet a vizsgáltak között, amelyben másodfokon orvosolható lett volna a relatív eljárási szabálysértés.

Leggyakrabban a mentességre vonatkozó szabályok megszegése, a kihallgatások szabályszerűtlensége vezet hatályon kívül helyezéshez (28%), dobogós, de jóval elmaradva ettől az aránytól az egyesítések/elkülönítések mellőzése (12,5%) és a „6 hónapos szabály” megsértése (10,5%) következik. Ritkábban hivatkoztak a vád kimerítésének elmulasztására vagy egyéb eljárási jogok megsértésére (5,2-5,2%).

Egyéb, vagy nem nevesített eljárási szabálysértések közel 30 %-ban eredményeztek hatályon kívül helyezést, ami nem volt meglepetés.

Meglepő volt azonban, hogy pár esetben, ha a fellebbviteli bíróság megállapította, hogy törvénysértően szüntette meg az elsőfokú bíróság az eljárást törvényes vád hiánya miatt, akkor mégsem a Be. 373. § (1) bek. II. e) pont alapján hozott hatályon kívül helyező végzést, hanem a Be. 375. § (1) bek.-re hivatkozva.

Egy másik eldöntendő kérdés, hogy mi legyen a sorsa annak a másodfokú ítéletnek, amely törvénysértően felülmérlegelte az elsőfokú bíróság által beszerzett bizonyítékokat és ennek alapján eltérő tényállást állapított meg. Az egyik megoldás, ha a harmadfokú bíróság ezt az ügy érdemére kiható szabálysértésnek tekinti, és hatályon kívül helyez, amint egy ügyben az egyik ítélőtábla tette. Részben erre az álláspontra helyezkedett a Legfelsőbb Bíróság a EBH 2388. számon közzétett döntésében, azonban azt is leszögezte, hogy a harmadfokú eljárásban már nincs lehetőség a relatív eljárási szabálysértés miatti hatályon kívül helyezésre.

Merőben más utat választott egy másik ítélőtábla, és két további döntésében maga az előbbi ítélőtábla is, azt állapították meg, hogy a másodfokon megállapított tényállás – eljárási szabálysértésre visszavezethetően – megalapozatlan (felderítetlen), mivel olyan bizonyítási folyamat eredményeként jött létre, amelyet a törvény nem enged meg.

Mindezen bizonytalanságok alapján felmerül – később részletesen érintve – a relatív eljárási szabálysértés mint jogintézmény kérdése, konkretizálásának igénye.

3.1.3. A megalapozatlanság és az indokolási kötelezettség megsértésének elhatárolása

A fellebbezés alapgondolata, hogy a fellebbezési bíróság a helyes ítékezés több biztosítékát nyújtja, mint az elsőfokú. Ez a feltevés az ítékezés egyik legtermészetesebb körülményén nyugszik, mely szerint a magasabb fokú bíróságon dolgozó bírák több tapasztalattal rendelkeznek, ami azonban csupán a jogkérdés vonatkozásában jelent megnyugtató biztosítékot. A tényállás helyes megállapításának záloga alapvetően a bizonyításfelvétel során történt észleleten alapuló bizonyítékértékelés.

A fellebbezéseket intéző bírói fórumoknak egyszerre kell megítélni az eléjük került döntések megalapozottságát (a ténymegállapítás színvonalát), és az ítéletek jogi értelemben vett helyességét.

A továbbiakban az egyszerűség kedvéért ezt a két felülbírálati feladatot tény-, illetve jogkérdéseként különböztetjük meg. Ezen a téren az egyik legsűrűbben előforduló, és legjelentősebb értelmezési probléma a megalapozatlanság eseteinek és a ténykérdésekkel kapcsolatos indokolási kötelezettség elmulasztásának elhatárolása.

A megalapozatlanság a leggyakrabban előforduló hatályon kívül helyezési ok, a kimutatásban szereplő ügyek 55,7%-ában ez vezet a hatályon kívül helyezéshez (arról már volt szó, hogy ezek tekintélyes hányadát relatív eljárési szabálysértés idézi elő). De ehhez jön még egy viszonylag jelentős arányt képviselő 12%-nyi olyan ügy, amelyben a megalapozatlanság az indokolási kötelezettség elmulasztásával együtt vezet hatályon kívül helyezéshez.

Ez alapján úgy tűnik, az indoklási kötelezettség hiánya sok esetben a megalapozatlansággal „szövődik össze” (ez a Kommentár szóhasználata), így egyszerűbbé teszi a hatályon kívül helyezést. A megalapozatlanság ugyanis nem abszolút hatályon kívül helyezési ok, és bizonytalanok a körvonalai annak, hogy milyen mértékű megalapozatlanság vezethet hatályon kívül helyezéshez (ld.: a 3.3-as pont). Az ilyen esetekben a fellebbviteli bíróságok gyakorta „megtámogatják” a hatályon kívül helyező döntésüket azzal, hogy arra hivatkoznak: alsóbb fokú bíróság az indokolási kötelezettségét sem teljesítette. Ez utóbbi pedig már abszolút hatályon kívül helyezési ok.

A fair eljárás egyik követelménye ugyanakkor az, hogy eltérő jogi kategóriák ne „szövődjenek össze”.

A különbség tisztázása azért is fontos, mert, ha a megalapozatlanságot „helyettesítő” indokolási kötelezettség megsértése miatt történik hatályon kívül helyezés, akkor ugyanaz az elsőfokú bíró megint eljárhat, és megint elkövetheti ugyanazt a hibát. A gyakorlat további „színesítése”, amikor az indokolási hiányosságot relatív szabálysértésként felfogva a Be. 375. § alapján helyez hatályon kívül a másodfok.

A megalapozatlanságnak elvileg az indokolási kötelezettség teljesítésétől függetlenül kell hatályon kívül helyezéshez vezetni, amennyiben feltételei fennállnak (ha teljes a megalapozatlanság, és nincs helye a vádlott felmentésének, vagy az eljárás megszüntetésének). Az indokolási kötelezettség teljesítése ettől függetlenül vizsgálendő körülmény.

Az anyagi jogi kérdésben elfoglalt bírói álláspont helyessége, a megállapított tényállás megalapozottsága, és a ténykérdésekre vonatkozó indokolási kötelezettség teljesítése egyaránt az ítélet indokolásából állapítható meg, ebből azonban nem következik, hogy ezek vizsgálata között ne volna szigorú logikai viszony. El kell egymástól határolni az indokolás azon hiányosságait, amelyek

- anyagi jogi következményt vonnak maguk után (pl. a fellebbviteli bíróság az elítélt vádlottat felmenti),
- megalapozatlanságot eredményeznek,
- az indokolási kötelezettség megsértésének minősülnek.

A kiindulópont az, hogy a felülbírálat során értelemszerűen és főszabályként először az eljárási szabályok – azon belül a feltétlen, majd az ún. relatív hatályon kívül helyezést eredményező eljárási szabályok – megtartása, ezt követően pedig a tényállás megalapozottsága vizsgálendő.

Rendes jogorvoslat esetében azonban az eljárási szabályok megtartásának vizsgálatát egy vonatkozásban megelőzi a tényállás megalapozottságának vizsgálata. Az indokolási kötelezettség teljesítése ugyanis nyilvánvalóan a megalapozott, illetve megalapozottá vált tényállás tekintetében vizsgálható. Ez a körülmény eleve megkérdőjelezi az indokolási kötelezettség megszegésének eljárási szabálysértések közé sorolását.

A Bszi. és azt megelőző 1997. évi LXVI. törvény egyező szövegű 13. § (1) bekezdése szerint a bíróság a határozatát – ha törvény másképpen nem rendelkezik – indokolni köteles.

A Be. 257. § (3) bekezdése alapján a határozat – ha a Be. másképp nem rendelkezik – bevezető részből, rendelkező részből, indokolásból és keltezésből áll. A Be. 258. § (3) bekezdése pedig rendelkezik az indokolás elemeiről. Ekként az indokolás rendeltetése

- egyfelől a döntés, tehát valamely rendelkezés (jogkövetkeztetés) ténybeli alapjának rögzítése,
- másfelől a döntéshozatali tevékenységről számadás.

Előbbi a döntés alaposága, utóbbi pedig a döntéshozatal ellenőrizhetősége iránti elvárás teljesítését jelenti. Ehhez képest az indokolási kötelezettség megsértése nem az indokolás bármely elemének hiányát, hibáját jelenti, hanem annál szűkebb terjedelmű.

Egyrészt maga a törvény szűkíti a Be. 258. § (3) bekezdése szerinti kört, mivel kizárólag a bűnösség megállapítása, a felmentés, az eljárás megszüntetése, a cselekmény jogi minősítése vagy a büntetés kiszabása, illetve az intézkedés alkalmazása tekintetében teszi vizsgálandóvá az indokolási kötelezettség teljesítését [Be. 373. § (1) bek. III. pont].

A törvényi meghatározásból viszont nem következik, hogy az indokolás helyességének vizsgálata kapcsán anyagi jogi vizsgálatba lehetne bocsátkozni. Az anyagi jogi intézmények megjelölése csupán az eljárási ok releváns körét, nem pedig a vizsgálat tárgyát jelenti. Ezen ok esetében tehát a bűnösség megállapításának, a felmentésnek, az eljárás megszüntetésének, a jogi minősítésnek vagy a büntetés kiszabásnak, illetve az intézkedés alkalmazásának anyagi jogi alaposága, helyessége nem vizsgálható.

Másrészt - az indokolás, illetve arra vonatkozó kötelezettség rendeltetéséből fakadóan – értelemszerű, hogy az indokolás egyes elemeinek hiányossága, hibája eleve anyagi jogi sérelem, s mint ilyen vizsgálendő és bírálendő el. Ekként az indokolás részét képező (történeti és személyi vonatkozású) ténymegállapítások,

valamint a jogkövetkeztetések hiányossága, hibája anyagi jogi sérelem, feltéve ha kötelezően irányadó a tényállás (tehát a hiány pótlására nincs perjogi lehetőség).

Ügydöntő határozat esetében alapvető követelmény, hogy tényből vonható ténybeli vagy jogi következtetés. Ennek feltétele a ténymegállapítás, ami bizonyításfelvétel, mérlegelés, valamint a hitelt érdemlőség kérdésében történő állásfoglalás következménye. A tényből vont ténybeli következtetés is ténymegállapító tevékenység. A tényből vont jogi következtetés viszont már nem ténymegállapítás, hanem valamely jogtétel (így törvényi tényállási elem) igazolása, azzal való megfeleltetés, ekként jogi értékelés.

Különböző tehát, amikor a bíróság a bizonyítékokat méri össze, mérlegeli, s annak eredményeként tényt, tényállást állapít meg, és amikor a már megállapított tényt (a bizonyítéktól, illetve annak forrásától függetlenül) veti össze a törvénnyel:

- előbbi a ténymegállapító tevékenység, aminek eredménye a tényállás;
- utóbbi a jogkövetkeztető – valójában a döntéshozó - tevékenység, aminek eredménye a rendelkezés.

Büntetőítélet alapja csak bizonyított ismeret lehet. Ehhez képest bizonyítás a jogi értékelés célja nélkül, és jogi értékelés bizonyítás nélkül, önmagában nem történhet. [Értelemszerű kivétel a Be. 75. § (3) bekezdése, valamint a megdönthetetlen törvényi vélelemmel, vagy a tudományos igazsággal ellentétes bizonyítás esete.]

A jogkövetkeztetésnek alaposnak és helyesnek, a tényállásnak megalapozottnak kell lennie. Az indokolás pedig számadás a tényállás megállapításához és a rendelkezéshez vezető tevékenységről.

Következésképpen a ténymegállapítás a jogkövetkeztetés előtti, az indokolás pedig azutáni tevékenység.

Ehhez képest egymástól különböző:

- a tényállás megalapozatlansága, ami eljárásjogi hiba, a ténymegállapító tevékenység hibája, következménye jogerő előtt a tényállás kiegészítése vagy a hatályon kívül helyezés (míg jogerő után közömbös);
- az egyébként megalapozott tényállás esetében a jogkövetkeztetés alaptalansága, ami anyagi jogi hiba, következménye a felmentés, mivel a cselekmény nem tényállásszerű; valamint

- az egyébként megalapozott tényállás és alapos jogkövetkeztetés esetében az indokolási kötelezettség megszegése, ami feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező eljárásjogi hiba.

A bizonyításfelvétel, illetve annak során nyert és tényként megállapított adat alapozza meg tényállást. A tényállás pedig a jogkövetkeztetés alapja. A Be. nem határozza meg a megalapozottság fogalmát, viszont

- megjelöli a bizonyítás tárgyát [75. § (1) bek.],
- felsorolja a megalapozatlanság eseteit [351. § (2) bek.], és
- előírja az indokolási kötelezettséget [Bszi. 13. § (1) bek., Be. 257. § (3), 258. § (3) bek.].

Ehhez képest a megalapozottság ismérve, hogy a tényállás

- az elbírálás szempontjából lényeges tény vonatkozásában valóságghú legyen,
- valamennyi lényeges tényre kiterjedő bizonyításfelvétel eredményeként minden olyan lényeges tényt tartalmazzon, aminek következménye a bíróság rendelkezése [Be. 75. § (1) bek.]; ennélfogva felderített, iratszerű, hiánytalan és okszerű.

Az indokolási kötelezettség megsértését pedig egyrészt az jelenti, ha az indokolás nem, vagy nem az elégséges és szükséges mértékben tartalmazza, hogy a bíróság mit vett számba, mit mérlegelt, illetve értékelt ténymegállapítása, jogkövetkeztetése során.

Az indokolási kötelezettség elmulasztásaként értékelendő ezért, ha az egyébként helyes ténybeli következtetésről nem ad számot a bíróság, mert nem tartalmazza a tényálláson kívüli indokolás, hogy miért is kell helyesnek elfogadni a következtetés eredményét. Ilyenkor ugyanis a ténymegállapító és döntési tevékenység ellenőrizhetetlen, tehát az ítélet felülbíráhatatlan [373. § (1) bek. III. pont a) alpont].

Ha pedig az indokolás a rendelkező résszel teljesen ellentétes, akkor a döntés nem egyértelmű [373. § (1) bek. III. pont b) alpont]. Az ilyen indokolás nem rendeltetésszerű, ezért a határozat további – érdemi - vizsgálatának sincs helye (az indokolás alaki, formai hiányossága, hibája).

A megállapított tényállás megalapozatlansága tehát a ténymegállapító tevékenység, nem pedig arról számot adó indokolás hibája. Ezért amíg a tényállás megalapozatlan, addig az indokolási kötelezettség teljesítésének vizsgálata

valójában közömbös, ha pedig nincs lehetőség a megalapozatlanság kiküszöbölésére, akkor okafogyott.

A bíróság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg [Be. 78. § (3) bek.]. Következésképpen nem megalapozatlanságról van szó, nem a bíróság ténymegállapító tevékenységének hibája, ha lényeges tényre vonatkozó ténymegállapítás hiánya a bíróság bizonyíték mérlegelésének eredménye.

Kétségtől a ténymegállapító tevékenység hibája azonban, ha lényeges tényre nincs ténymegállapítás, pedig a bizonyítás felvétele megtörtént, illetve rávonatkozó bizonyításfelvétel sem történt, ezek a megalapozatlanság esetei.

A gyakorlatban problémát okoz a „felderítetlenség”, a „hiányos tényállás” és az „indokolási kötelezettség megsértése” fogalmi körének tisztázása és elhatárolása, ami abból derül ki, hogy számos esetben jelenik meg együttesen e három hatályon kívül helyezési ok (az összes hatályon kívül helyezés 12%-ában).

1) A felderítetlenség a tényállást megalapozó bizonyítási folyamat fogyatékoságát jelenti:

a) valamely jogilag releváns tényre nem folyt le bizonyítás, vagy nem teljes körűen folyt le (pl. egy tanút sem hallgattak ki erre, vagy nem az összes, az adott tény tisztázásához szükséges tanút hallgatták ki);

b) ide tartozik az az eset is, amikor formálisan történik bizonyításfelvétel, de releváns kérdések tisztázatlanok maradnak (pl. elmarad a szembesítés az ellentétes vallomást tevő tanúk közt);

c) végül, ebbe a körbe tartozik az is, ha egy releváns bizonyítékforrás hitelt érdemlőségének megállapításakor követ el logikai hibát a bíróság (pl. olyan szakvéleményt tekint hitelt érdemlőnek, amely nyilvánvaló számítási hibát tartalmaz).

Fontos, hogy ha a bizonyítás-felvétel teljes, és logikai hibáktól mentes, de mégis marad ellentét két bizonyíték (pl. két szakértői vélemény) között, és ezt a bíróság nem oldja fel – az már az indokolás fogyatékoságát, és nem a tényállás megalapozatlanságát jelenti. Ha az indoklási hiányosság nem jelentős mértékű, akkor azt a felülbírálatot végző bíróság is pótolhatja (lásd a 3.2-es alpontban foglaltakat).

2) A hiányos vagy hiányzó tényállás lehet a felderítetlenség következménye, de lehet attól független is. Ekkor a büntető anyagi jog szempontjából releváns tények hiányoznak a megállapított tényállásból, vagy nincs tényállás megállapítva (pl. ha emberölés büntette esetében a tényállás csak annyit tartalmaz, hogy a vádlott mérget adott be a sértettnek, aki ezt követően elhalálozott, de azt nem, hogy a halált a mérge okozta).

3) Az iratellenesség akkor áll fenn, ha az iratok olyan egyértelmű, valamely tény fennállását vagy fenn nem állását perdöntő módon igazoló bizonyítékot tartalmaznak, amelyet a bíróság nem vett figyelembe a tényállás megállapításakor. Nem erről a van szó, amikor mérlegelés kérdése egy adott tény megállapítása, és a bíróság mérlegelése következtében nem alapozott ténymegállapítást az iratokban található bizonyítéokra. Amennyiben a mérlegelés okszerű volt, nem iratellenes a tényállás. Amennyiben nem volt az, vagy elmaradt, az pedig megint csak az indokolás hiányosságaként jöhet számba.

4) A tényből-tényre következtetés hibája azt jelenti, hogy a közvetett bizonyítás nem megfelelő. Ezért nem ide tartozik sem a hitelt érdemlőség megítélése során elkövetett nyilvánvaló logikai hiba, sem az okszerű mérlegelés szabályainak megsértése. Itt a későbbiekben kifejtettek szerint a közvetett bizonyítástól megkövetelt „zárt logikai láncolat” hiányát szankcionálja a jogalkotó. A tényből-tényre következtetés hibája leggyakrabban a tényállás indokolásából derül ki, de megkülönböztetendő az indokolási hiányosságtól. Az előbbi esetben nem arról van szó, hogy nem ad számot a bíróság a tények megállapításának folyamatáról, hanem arról, hogy az általa megállapított tényekből nem következik kizárólag az a tényállás, amely az ítéletben szerepel.

Mindezekre tekintettel az indokolási kötelezettség megsértése a fenti eseteken kívüli problémákat jelentheti csak, nevezetesen azokat, ha

a) a bíróság nem ad meggyőzően számot arról, hogy miért fogadott el egyes bizonyítékokat hitelt érdemlőnek, másokat pedig miért nem (a nyilvánvaló logikai hiba esetét kivéve);

b) az indokolásból nem ellenőrizhető az összességében történő mérlegelés okszerűsége és teljessége.

Más szavakkal: csorbát szenved a szabad értékelés ésszerűségének követelménye. A „szabad értékelés” nem azt jelenti, hogy nem kell racionálisan igazolhatónak, meggyőzőnek lennie a ténymegállapításnak, hanem azt, hogy az egyes bizonyítási eszközöknek nincs előre meghatározott bizonyító erejük.

3.1.4. Helytelen következtetés tényből további tényre (közvetett bizonyítás)

Az ítélet megalapozatlanságának egyik oka lehet, ha a bíróság a megállapított tényekből további tényekre helytelenül következtetett [Be. 351. § (2) bek. d) pont]. A törvény meglehetősen lakonikus, ezért a szövegéből első látásra nem egyértelmű, hogy ezzel nem a - bizonyítékok hitelt érdemlőségéről való döntés során is elengedhetetlen - logikai szabályok megsértését szankcionálja a jogalkotó, és nem is az okszerű mérlegelés szabályainak betartását kéri számon.

Az utóbbi eset indokolási hiányosságot jelent, ha pedig a bizonyítékok bizonyító erejének értékelésekor követ el logikai hibát a bíróság, az a fent kifejtettek szerint felderítetlenséget eredményezhet (a bizonyíték olyan fogyatékoságban szenved, amely miatt nem alapozható rá tényállás). Semmiképp nem szolgálhat a tényből-tényre következtetés a ténybíróság bizonyíték-értékelésének felülmérlegelésére. Bár a bíróság a hitelt érdemlőség kapcsán is tényből-tényre következtet (pl. a tanú hat alkalommal volt már csalás miatt büntetve, következésképp nem szavahihető), ez nem a Be. 351. § (2) bekezdés d) pontjának körébe tartozik.

A tényből tényre következtetés hibája a közvetett bizonyítás elégtelenségét jelzi. Az, hogy a jogszabály már *megállapított tényből* kikövetkeztetett „további tényt” említ, arra utal: olyan bizonyítás ellenőrzésére hivatott, amelynek során nem álltak rendelkezésre közvetlen bizonyítékok. Közvetlen bizonyítás esetén a megállapított

tényekből már a jogi következtetés vonható le (pl. milyen bűncselekménynek minősül a vádlott cselekménye), és nincs szükség további ténybeli következtetésekre.

Más a helyzet a közvetett bizonyítás esetében, amikor az nem vonatkozik eleve, egyenesen, nyíltan (kifejezetten) és perdöntő módon a bizonyítandó tényre, hanem csupán másik – egy vagy több, közbeeső, kiegészítő – tényre mutat, ami azonban releváns, mert következtetés vonható belőle a bizonyítandó (perdöntő) tényre. A Be. 351. § (2) bekezdésének d) pontja erre az esetre írja elő a „helyesség” követelményét. E rendelkezés alkalmazása szempontjából alapvető fontosságú annak tisztázása, hogy melyek a közvetett bizonyítás helyességének kritériumai.

Közvetett a bizonyítás, ha nincs közvetlen bizonyíték, nincs beismerő, vagy a történet közvetlen érzékelésén, észleletén alapuló vallomás, illetve az nem hiteltérdemlő.

A közvetett bizonyítás valójában tényből tényre következtetés. Ezért eredményez a téves következtetés megalapozatlanságot [Be. 351. § (2) bek. d) pont]. Ezzel összhangban elengedhetetlen, hogy a ténybeli következtetést bíróság végezze és egyaránt rögzítse, hogy miből, mire vont következtetést. Történelmi ítélkezési gyakorlat, hogy el kell határolni az észleleten alapuló vallomást a következtetésekre alapított előadástól (BH 1958/7. szám 1985. számú eset).

Közvetett bizonyítás esetében a bizonyítandó tény igazolása mellett, nyilvánvalóvá kell tenni azt is, hogy egyedüli, ami az ellentétes körülmény, lehetőség kizárását, cáfolását jelenti. Közvetett bizonyíték valamely tény bizonyítására csak akkor alkalmas, ha a bizonyítandó tényen kívül minden más tény lehetőségét kizárja (BH 1975. 164., 2003. 145.).

A kifejtetteknek nem csupán a büntetőjogi főkérdés szempontjából van jelentősége.

3.2. A hatályon kívül helyező döntés

Fontos elvi kérdés, hogy miként alakul a tényállás megváltoztatásának lehetősége a másodfokú eljárásban. Vannak olyan tapasztalatok, amelyek szerint a másodfokú bíróságok néha akkor is eltérő tényállást állapítanak meg, amikor erre nincs törvényi felhatalmazásuk.

A tényállás megváltoztatása két módon történhet: ha a tényállás csak részben megalapozatlan, akkor van szó kiegészítésről (a hiányzó ténymegállapítás pótlásáról) vagy helyesbítésről (a meglévő ténymegállapítás módosításáról, mellőzéséről) [Be. 352. § (1) bek. a) pont].

Ez történhet az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy bizonyításfelvétel útján. És a bíróság eltérően értékelheti azzal a ténnyel kapcsolatos bizonyítékokat, amire bizonyítást vett fel [Be. 352. § (3) bek.]. Viszont a kiegészítés, helyesbítés csak a meglévő tényállásba illeszkedő ténymegállapítást eredményezhet, attól eltérőt nem. Ha azonban a tényállás megalapozatlansága ezúton kiküszöbölhetetlen, akkor az hatályon kívül helyezést eredményez.

Ez alól egy kivétel van, ha eltérő tényállás állapítható meg az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy bizonyításfelvétel útján, és annak alapján a vádlott felmentésének vagy az eljárás megszüntetésének van helye [Be. 352. § (1) bek. b) pont]. Ennek az sem akadály, hogy a másodfokú bizonyítás alapján megállapított új tények ellentétbe kerülnek az első fokú tényállás egyéb részeivel. Ebben a kivételes esetben ugyanis mód van olyan ténnyel kapcsolatos bizonyítékok eltérő értékelésére is, amire a másodfokú bíróság bizonyítást nem vett fel. Ez esetben tehát a Be. 352. § (3) bekezdése szerinti korlát nem érvényesül.

Az eltérő tényállás megállapításának azonban szintén alapvető feltétele, hogy maga a tényállás megalapozatlan legyen (BJD 8349). Ha a tényállás megalapozott, még a felmentő határozat érdekében sem lehet eltérő tényállást megállapítani pusztán a bizonyítékok eltérő értékelésével (BJD 7761., 8377.).

Mivel ez utóbbi lehetőség (az eltérő tényállás megállapítása) jóval szűkebb körű, ezért a hatályon kívül helyezési gyakorlat szempontjából alapvető jelentőségű annak tisztázása, hogy mikor minősül egy másodfokon megállapított tényállás „eltérőnek” az első fokú tényálláshoz képest.

Ezen a téren a gyakorlat egzakt mércét nem dolgozott még ki. Abban egységes a bíróságok álláspontja, hogy ha anyagi jogi szempontból nem lesz más a megváltoztatott tényállás megítélése, akkor nem beszélhetünk eltérő, csupán helyesbített vagy kiegészített tényállásról. Abban azonban bizonytalan a gyakorlat, hogy az anyagi jog szempontjából jelentős tények megváltoztatása minek minősülhet.

Az elterjedt felfogás szerint nem a változás „mennyisége” a mérvadó, hanem annak anyagi jogi következménye. Kétségtelen eltérő a tényállás, ha olyan lényeges elemben van eltérés, ami az ügy megítélését megfordíthatja; nyilvánvalóan eltérő a tényállás, ha

- az egyik ítélet szerint a cselekmény megtörtént, a másik szerint nem,
- az egyik bíróság szerint a vádlott elkövette a cselekményt, a másik szerint nem.

A kiindulópont az, hogy mi is a célja az eltérő tényállás megállapítását tiltó főszabálynak. Ez a cél a tényállást a közvetlenség elvén alapuló bizonyítással megállapító bíróság szabad értékelésének és meggyőződésének tiszteletben tartása. A tényállás megállapítása során a bíróság közvetlenül megvizsgálja a bizonyítékokat és dönt a hitelt érdemlőség kérdésében. Az így kialakult koherens meggyőződése szolgál a tényállás alapjaként.

A EBH 2388. számom közzétett jogeset ezt az elsőbbségi meggyőződést tekinti a tényállást megállapító bíróság „gondolatrendszerének”.

A helyesbítésnek és a kiegészítésnek ezen belül kell maradnia, másként kifejezve: nem bonthatja meg az elsőfokú bíróság meggyőződésének koherenciáját (akár az iratok alapján, akár következtetéssel, akár bizonyítás felvételével helyesbít vagy egészít ki). Ez azt is jelenti, hogy a kiegészítés vagy a helyesbítés következtében a tényállás úgy is változhat, hogy az első fokú bíróság meggyőződését tiszteletben tartja a felülbírálatot végző bíróság, és mégis más jogi következtetést von le a korrigált tényállásból. Ez a helyzet a fenti példában is: nem az okirati bizonyíték hitelt érdemlőségéről dönt máshogy a fellebbviteli bíróság, egyszerűen egy bírói tárgyi tévedést helyesbít (ld.: BH 2005/279.).

Az eltérő tényállás megállapítása e logika szerint akkor következik be, ha a felülbíráló bíróságnak az iratok tartalma, következtetés vagy bizonyítás felvétele nyomán azért kell változtatnia a tényálláson, mert helytelennek bizonyul az alsóbb fokú bíróság „gondolatrendszere”, azaz meg kell bontani azt a koherens meggyőződést, amely az alsóbb fokú bíróságban a bizonyítékok hitelt érdemlőségről való döntés alapján kialakult.

Erre csak felmentés vagy az eljárás megszüntetése érdekében kerülhet sor. Más esetben, ha ellentét merül fel a fellebbviteli bíróságnak az iratok tartalma, következtetés vagy bizonyítás felvétele során tett megállapításai és az alsóbb fokú

bíróságnak a bizonyítékok értékelésével megállapított tényállásrészei között, hatályon kívül kell helyezni az ítéletet (ezt tartalmazza a már hatályon kívül helyezett BK 84. sz. állásfoglalás I. 3. pontja is).

Eltérő megoldás jelentéktelenné tenné az első fokú bíróság szabad értékelésének és meggyőződésének szerepét.

A gyakorlat szempontjából a helyesbítés/kiegészítés és az eltérő tényállás megállapításának elhatárolása a felülmérlegelés megengedhetőségét illetően is fontos. Volt olyan ügy, amelyben a másodfokú bíróság az első fokon megállapított tényállást csak részben tekintette megalapozatlannak, viszont a felvett bizonyítás alapján nem csupán azt a tényt értékelte máshogyan, amelyre nézve a bizonyítás felvétele történt, hanem más tényeket is.

Nem lehet csak azért bizonyítást felvenni, hogy ez a felülmérlegelés hivatkozási oka legyen. Felülmérlegeléssel eltérő tényállást – az egyéb feltételek fennállása esetén is – csak akkor lehet megállapítani, ha a bizonyítás eredményeként lényeges tény változik meg a tényállásban, önmagában az, hogy történt bizonyítás másodfokon, erre nem ad törvényes alapot.

3.3. A hatályon kívül helyező és a felülbírált bíróság viszonya

A jelentés elején, a két eljárásjogi modell ismertetésekor már volt arról szó, hogy a kontinentális rendszerben a büntetőeljárásban részt vevő igazságszolgáltatási szervek együttműködnek, a feladatokat egymás közt megosztva valósítják meg az eljárás célját. Az együttműködési kötelezettség természetesen kiterjed a különböző bírósági szintekre is. Ennek a kötelezettségnek a törvényben is megnyilvánuló esetét a Be. 378. § rendezi, amelynek mindkét bekezdése jogértelmezési problémát vet fel.

3.3.1.

A Be. 378. § (1) bekezdésének értelmében a hatályon kívül helyező határozat tartalmazza a hatályon kívül helyezés okait és a fellebbviteli bíróságnak a megismételt eljárásra vonatkozó iránymutatását. A Be 403. § (3) bekezdése pedig rögzíti, hogy a bíróság az ügyet a megismételt eljárásban a hatályon kívül helyező határozat okainak és indokainak figyelembevételével bírálja el.

Ez az előírás szükségessé teszi annak megvizsgálását, hogy hol húzódnak a határai a megismételt tárgyalást lefolytató bíróság autonómiájának. A tisztázás fontos a Be. 403. § (4) miatt is, amely első megközelítésben relativizálni látszik az előző bekezdésben meghatározott kötőerőt.

A 403. § (4) bekezdése ugyan közvetlenül csak az újabb fellebbviteli bíróság esetében oldja fel a kötőerőt (a megismételt eljárásban hozott ítélet felülbírálatá során a másodfokú, illetőleg a harmadfokú bíróságot változatlan tényállás mellett sem kötik a hatályon kívül helyező határozatban kifejtett okok és indokok), de ez felveti azt a kérdést, hogy a megismételt eljárást folytató bíróság tekintettel lehet-e az újabb eljárásban egy másik fellebbviteli tanács esetlegesen eltérő álláspontjára.

A helyzetet tovább bonyolítja, ha a hierarchiában eltérő szinten álló fellebbviteli bíróságok képviselnek más jogi álláspontot (pl. a harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzésben foglalt iránymutatás köti-e az újabb elsőfokú határozatot felülbíráló másodfokú bíróságot).

A kiindulópont az, hogy az iránymutatás vonatkozhat jogértelmezési kérdésre (pl. milyen követelményeket támaszt egy eljárási szabály helyes értelmezése a bírósággal szemben) vagy a tényállás-megállapítás folyamatára. Az iránymutatás célja mindkét esetben segítségnyújtás a korábbi eljárásban elkövetett hiba kiküszöböléséhez, és ahhoz hogy a végleges érdemi döntés minden szempontból meggyőző legyen. Ehhez a fellebbviteli bíróság iránymutatásának ésszerűen részletesnek, konkrétan és egyértelműnek kell lenni.

A tényállás-megállapításra vonatkozó iránymutatás újabb bizonyítékok beszerzését, figyelembevételét, illetve bizonyos körülmények további tisztázását írhatja elő. Ezeknek az előírásoknak az új eljárásra utasított bíróság köteles eleget tenni. Mindez viszont nem vonja el a bizonyítékok szabad értékelésében megnyilvánuló autonómiáját.

Adott esetben hibás vagy feleslegesen előírt iránymutatások sem kötelezik az alsóbb fokon eljáró bírót mérlegelési szabadságának feladására. Értelmszerűen eltérhet a bíróság az iránymutatástól, ha időközben ténybeli változás történik (pl. ha az addig tagadásban lévő vádlott részletes és feltáró jellegű beismerő vallomást tesz).

Más a helyzet a jogi iránymutatással. A felülbírálat elveszítené az értelmét, ha nem adhatna iránymutatást jogi kérdésben. Amennyiben jogértelmezési kérdés miatt jogosult a fellebbviteli bíróság megváltoztatni az felülbírált ítéletet, úgy ésszerű az is, ha a hatályon kívül helyezés során ad jogi iránymutatást. Ezt kívánja a fair eljárás követelménye, az újabb hatályon kívül helyezés elkerülése. A megismételt eljárás során csak akkor hagyhatja figyelmen kívül a bíróság a jogi iránymutatást, ha ennek különösen nyomós indoka van (pl. ha időközben hatályon kívül helyező bíróság jogi álláspontjával szembeálló tartalmú jogegységi határozat született).

A gyakorlatban előfordul az is, hogy a fellebbviteli bíróság olyan kérdésben is iránymutatást ad, ami nem függ össze a hatályon kívül helyezés okával. Leginkább ezek a további iránymutatások vetik fel a megismételt eljárást folytató bíróság döntési szabadságának kérdését. A fent tárgyalt együttműködési elvre tekintettel az ilyen iránymutatások kötőerejét akként lehet összeegyeztetni a bíróság autonómiájával, hogy a megismételt eljárásban a bíró érvként vegye figyelembe az iránymutatás ezen részét, ha pedig eltér attól, akkor ennek indokáról adjon számot.

Hasonló kérdés merül fel a felülvizsgálati eljárás alapján született hatályon kívül helyezésekkel kapcsolatban. A Kúria adhat utasítást a megismételt eljárásra nézve: bár a törvény kifejezetten nem rendelkezik erről, a felülvizsgálati eljárást szabályozó fejezet előírja harmadfokú, az pedig a másodfokú eljárás szabályainak értelemszerű alkalmazását. A felülvizsgálati eljárásban jóval szűkebb körű a hatályon kívül helyezés lehetősége, ezért még inkább felvetődhet a hatályon kívül helyezés okától független iránymutatás kötőerejének problémája.

Ebben az esetben is kötelezettsége a megismételt eljárást folytató bíróságoknak az érvként történő figyelembevétel és az esetleges eltérés alapos indokolása. Ennek értelmében indokolt a 403. § (4) bekezdésének módosítása.

Az iránymutatások másik problémáját a kötőerő feloldása jelenti, melynek következtében a megismételt eljárás alapján hozott újabb érdemi ügyszintű határozat felülbírálatkor már nem kötik a fellebbviteli bíróságot változatlan tényállás mellett sem a hatályon kívül helyező végzésben foglalt okok és indokok.

A rendelkezés illeszkedik a bírói függetlenség elvéhez, de felvet problémákat is. A fair eljárás szempontjából nehéz értelmezni azt a helyzetet, amikor a

megismételt eljárásban a bíró mindenben követi a fellebbviteli bíróság iránymutatását, egy másik fellebbviteli tanács viszont más okokra hivatkozva ismételten hatályon kívül helyezi az ítéletet. A bírói függetlenség az illegitim beavatkozással szemben védi a bírakat, és nem adhat alapot ugyanabban az ügyben más bíróság jogszerűen kifejtett álláspontjának indokolatlan figyelmen kívül hagyására. Erre az ellentmondásra tekintettel a jelentés javaslatot tartalmaz jogalkotási változtatásra.

A jelenlegi jogi keretek között a Be. 403. § (4) bekezdésének szűkítő értelmezése egyeztethető össze a tisztességes eljárás követelményével. Jogi kérdésben csak az egyértelmű és nyilvánvaló hiba megléte adhat okot eltérésre az újabb fellebbviteli eljárásban. Egy újabb hatályon kívül helyezés nem alapulhat azon, hogy az újabb tanácsnak bizonyos kérdésekben „eltérő a jogi álláspontja”.

A ténykérdéseket illetően nem lehet hasonló zsinórmértéket találni, így az első felülbírálatot végző tanács felelőssége, hogy minden releváns körülmény tisztázására részletes utasítást adjon, és ne kerüljön sor megalapozatlanság miatt újabb hatályon kívül helyezésre.

A szűkítő értelmezés még indokoltabb abban az esetben, ha harmadfokon vagy felülvizsgálati eljárásban történik a hatályon kívül helyezés és születik meg az iránymutatás. Az egységes jogalkalmazás követelménye és a szakmai kompetencia tiszteletben tartása egyaránt azt a követelményt vonja maga után, hogy az alacsonyabb szintű fellebbviteli bíróság is kiemelt figyelmet fordítson a hatályon kívül helyező határozat okaira, indokaira és az azokon alapuló iránymutatására.

3.3.2.

Az iránymutatásokkal kapcsolatos problémához jellegében hasonló, de tartalmilag eltérő további bizonytalanság figyelhető meg a Be. 378. § (2) bekezdésének értelmezését illetően.

E rendelkezés alapján a hatályon kívül helyező másodfokú bíróság elrendelheti, hogy megismételt eljárást az elsőfokú bíróság másik tanácsa, illetve – kivételesen – másik bíróság tárgyalja. (Megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezés esetén eleve kötelező az ügyet egy másik tanácsnak tárgyalni a megismételt eljárásban.) A rendelkezés indoka az, hogy bizonyos esetekben nem

várható el a megismételt eljárást folytató tanácstól vagy bíróságtól az eljárás tárgyilagossá lefolytatása.

A harmadfokú bíróság a Be. visszautaló rendelkezésére tekintettel (Be. 385. §) szintén jogosult az illetékességi területén belül más tanács vagy más bíróság kijelölésére, akár a másodfokú, akár az elsőfokú bíróság vonatkozásában – amennyiben az elsőfokú határozat hatályon kívül helyezésére is sor kerül. Ha bármelyik fellebbviteli bíróság más tanácsot jelöl ki a megismételt eljárás lefolytatására, akkor ezzel automatikusan kizárja az ügyben korábban eljárt tanácsot. Ha mégis ez a tanács jár el, akkor az abszolút hatályon kívül helyezési okot jelent [Be. 373. § (1) II. b) pont]. Ha a másod- vagy harmadfokú eljárásban más bíróságot jelölnek ki a megismételt eljárás lefolytatására, akkor az egész korábban eljárt bíróság válik kizárttá.

3.4. A hatályon kívül helyezések általános kérdései

Bírói gyakorlat elemzésének nem csupán jogdogmatikai és jogértelmezési kérdéseket kell vizsgálnia, mivel az ítélkezési tevékenységet a jogszabályokon, a bírói esetjogon és a dogmatikai konstrukciókon túl meghatározza a bírák jogfelfogása és az eljárással kapcsolatos attitűdjei, viszonyuk az előbb említett szűkebb értelemben vett szakmai tényezőkhez.

A hatályon kívül helyező bíróságok adatai alapján a legkevesebb ügyet a törvényszékek helyezik hatályon kívül, őket követik a másodfokon eljáró ítélőtáblák, majd pedig a harmadfokon eljáró ítélőtáblák. Utóbbi nem meglepő, nyilvánvaló összefüggésben áll a bizonyításfelvétel törvényi lehetőségével.

A vizsgálati anyagokban visszatérő felvetés, hogy kisebb bizonyításfelvétel árán harmadfokon lévő ügyben a hatályon kívül helyezés elkerülhető lett volna.

Kétségtelen, hogy a kasszatórius rendszer a felülbírálati fórumot jogbírósággá teheti, szemben a reformatórius rendszerrel.

Ugyanakkor nem feltétlen elvárás, hogy a tényállás változtatás jogorvoslatot igényel:

„Sem a jogorvoslathoz való jog alkotmányos tartalma, sem a jogorvoslati jogosultságnak a Be. 7. §-ában rögzített garanciális eljárási alapelve nem biztosít alanyi jogot arra, hogy a büntető felelősségre vonás alapjául szolgáló tényállás-megállapítást minden esetben az elsőfokú bíróság végezze, illetve hogy tényállási hiba esetén a másodfokú bíróság korrigáló döntése ellen újabb jogorvoslati lehetőség nyíljen, avagy ténykérdésekben a másodfokú bíróság csupán korlátozott reformatórius jogkörrel vagy azzal sem rendelkezzen. A jelen vizsgálat szempontjából is érvényes továbbá az Alkotmánybíróságnak a Polgári Perrendtartás tekintetében kifejtett álláspontja, amely szerint a hatályosnál sokkal részletesebb és bonyolultabb perrendtartási szabályozás sem tud garanciát adni arra, hogy minden eseti bírósági döntés tökéletesen megfeleljen az anyagi igazság követelményének (1437/B/1996. AB határozat, ABK 1998. március 124., 126.)” [49/1998. (XI. 27.) AB hat. II/2.2.]

Mindezekre tekintettel célszerű a harmadfokú felülbírálat (és döntési jogkör) átgondolása.

Arra is figyelni kell, hogy milyen, az eljárási rendszeren kívüli tényezők gyakorolnak befolyást a jogalkalmazásra. A következő alfejezetek a vizsgálat bizonyos eredményeinek olyan magyarázatát próbálják nyújtani, amely a bírácoknak a büntetőeljárás céljáról alkotott elképzeléseivel, illetve más külső tényezőkkel (pl. a szervezeti hierarchiával, a bírói szocializációval) függ össze.

3.4.1. A hatályon kívül helyezés diszfunkcionális alkalmazása

Az elvégzett vizsgálatok során talákoztunk olyan ügyekkel, amelyeket az eljáró fellebbviteli bíróság hatályon kívül helyezett, ugyanakkor a vizsgálatban résztvevő győri és debreceni ítélőtáblai kollégiumvezető szerint mód lett volna a fellebbezési eljárásban az elkövetett eljárási szabálysértés vagy a megalapozatlanság kiküszöbölésére (néhány ilyen példa szinte mindegyik ítélőtáblai részjelentésben szerepel).

A másodfokú bíróság felelőssége is, hogy a rendelkezésére álló eszközökkel korrigálja az elsőfokú bíróság eljárásjogi vagy ténymegállapítási hibáit, és csak azokat az ügyeket helyezze hatályon kívül, amelyek esetében nincsen eljárási

lehetőség az ítélet megalapozottá tételére, illetve az eljárási szabálysértés kiküszöbölésére. Az eljárás érintettjeinek és a szélesebb nyilvánosság szemszögéből nehezen indokolható, ha olyan ok miatt történik hatályon kívül helyezés, amely orvosolható lett volna a fellebbevitel során.

Ezt a kötelezettséget két ellentétes erőt kifejtő tényező miatt is hangsúlyozni kell. Egyrészt, a jelenlegi fellebbezési rendszerben a másodfokú bíróság „kockáztat”, ha a bűnösség kérdésében változtat az elsőfokú ítéleten. Ekkor ugyanis megnyílik a másodfellebbezés lehetősége, ami azzal is járhat, hogy a másodfokú bíróság ítéletét változtatják meg.

Ezért talán „biztonságosabbnak” tűnhet a másodfokú bíróság számára, ha megalapozatlanságra hivatkozva hatályon kívül helyezi az elsőfokú ítéletet, és a hatályon kívül helyező végzésben „orientálja” az elsőfokú bíróságot korábbi döntése megváltoztatására. A hatályon kívül helyezéssel szemben ugyanis nincs lehetőség jogorvoslat igénybevételére. (Ez a „megváltoztatást pótló hatályon kívül helyezés”).

A másik ellenerő a „munkatakarékossági” megfontolások figyelembevétele. Ez a tényező főleg a relatív eljárási szabálysértésre történő hivatkozásokban nyilvánulhat meg. A törvény ugyanis nagyon szélesre tárja az ilyen okból történő hatályon kívül helyezés lehetőségét. Fennáll a veszély, hogy a belső eljárási okokra alapozó hatályon kívül helyezési gyakorlat „öncélúvá” válik (ilyen volt pl. a törvényes figyelmeztetés szó szerinti jegyzőkönyvezésének elmaradása miatti hatályon kívül helyezés).

Nincs ugyanis kötelezően alkalmazandó, és egzakt módon számon kérhető mércéje arra, hogy milyen jellegűnek és milyen mértékűnek kell lenni a relatív eljárási szabálysértésnek ahhoz, hogy hatályon kívül helyezéshez vezessen. Így a lehetősége fennáll annak, hogy egy bonyolult ügyben a fellebbeviteli bíróság ilyen módon kerülje meg az állásfoglalást a felülbírálat érdemi kérdéseit illetően.

E problémák orvoslására szolgálnak azok a jogalkotási javaslatok, amelyek a hatályon kívül helyező döntés fellebbezhetővé tételére vonatkoznak, és a relatív eljárási szabálysértés miatti „belső” hatályon kívül helyezési okokat „külső” okok váltsák fel (erre lehetőséget ad a közelmúltban bevezetett „valódi” alkotmányjogi panasz intézménye).

Mindez nem jelenti azt, hogy az eljárás szabályszerűségének és különösen az eljárási jogok gyakorlásának ne lenne kiemelten fontos értéke. Ezek biztosítására azonban nem a hatályon kívül helyezés a legalkalmasabb eszköz.

3.4.2. A felmentő ítéletek aránya a hatályon kívül helyezett ügyek között

Elgondolkodtató adat, hogy a megalapozatlanság miatt hatályon kívül helyezett ügyek között „felülreprezentáltak” a felmentő ítéletek. Az ügyek 36%-ában felmentő ítéletet helyeztek hatályon kívül, és ezek háromnegyedét a viszonylag rugalmasan értelmezhető „megalapozatlanság” miatt. Ehhez képest évente az összes ügy átlag 7%-a végződik felmentéssel.

Valószínűsíthető-e ezekből az adatokból, hogy a fellebbviteli bíróságok szigorúbbak a felmentő, mint bűnösséget kimondó ítéletek felülvizsgálatakor? Pusztán az arányokból erre még nem következtethetünk, mivel másképp kezeli az eljárásjog a teljes megalapozatlanság esetét attól függően, hogy bűnösséget kimondó vagy felmentő ítélet szenved ebben a fogyatékoságban. Ha bűnösséget mond ki az elsőfokú ítéletet, akkor – eltérő tényállás megállapítása mellett – lehet felmentő ítéletre változtatni a határozatot, illetve hatályon kívül helyezésről is dönthet a fellebbviteli bíróság. Viszont fordítva csupán egy lehetőség van: ha felmentő elsőfokú ítélet esetében másodfokon eltérő tényállás látszik megállapíthatónak, akkor hatályon kívül kell helyezni az ítéletet.

Ezért lehet azzal érvelni, hogy a 7%-os arány helyreállna akkor, ha megvizsgálánánk, hogy a fellebbezett ítéletek között hány olyan van, amikor a fellebbviteli bíróság eltérő tényállás megállapításával bűnösséget kimondó ítéletet felmentésre változtat, és ezt hozzáadnánk a bűnösséget kimondó ítéleteket hatályon kívül helyező határozatok számához. E kétféle fellebbviteli határozat egyaránt azt jelzi, hogy alapvető ténymegállapítási hiba merült fel az elsőfokú döntéssel kapcsolatban.

Egy ilyen statisztika készítése újabb vizsgálat tárgya lehetne, de nem valószínű, hogy olyan nagy számban változtatná a másodfokú bíróság eltérő tényállás megállapításával a bűnösséget kimondó ítéleteket felmentésre, hogy az így

képzett halmazon belül a hatályon kívül helyezett felmentő ítéletek aránya 7%-ra csökkenne.

Ráadásul tudjuk azt is, hogy ha felmentő ítéletet helyez hatályon kívül a fellebbviteli bíróság, akkor ott magával a felmentéssel van problémája (máskülönben nem sok értelme volna a hatályon kívül helyezésnek), míg a bűnösséget kimondó döntések hatályon kívül helyezése nem jelenti feltétlenül, hogy a bűnösség megállapítása a gond, lehet hogy annak csupán egy fontos részlete maradt tisztázatlan.

Az eltérő szigorúság problémája átfogóbb kritikába ágyazódik be, amellyel akkor is foglalkozni kell, ha a további vizsgálatok megcáfolják, hogy könnyebben helyeznek hatályon kívül a fellebbviteli bíróságok felmentő, mint bűnösséget kimondó ítéleteket. E körbe tartozik annak vizsgálata is, ha megismételt eljárásban a hatályon kívül helyezettől eltérő döntés születik.

Az objektív igazság kiderítését legfőbb célként kitűző kontinentális büntető-eljárásjogban is kérdés, hogy az eljárás melyik résztvevőjének milyen feladata, szerepe van ebben a folyamatban, kit milyen felelősség terhel ezért, és mire kötelezett.

Miként kell a bíróságnak viszonyulnia a vádhoz, illetve a vádban foglalt tényálláshoz, feladata-e a bíróságnak az, hogy – akár az ügyész helyett is – a vádirati tényállás bizonyítására törekedjen? A büntetőeljárás általános elveinek szintjén természetesen az a válasz, hogy a vád bizonyítása a vádlót terheli.

Ezt erősíti meg, a Be. 75. § (1) bekezdésének második mondata II. fordulata, amely szerint „ha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására.” A gyakorlatban azonban korántsem ilyen egyértelmű a helyzet.

Jelen vizsgálat a törvényes vád hiánya miatti hatályon kívül helyezések részletes elemzésére nem tért ki, ez a hatályon kívül helyezési ok kevés esetben jelent meg.

A kevés ügy alapján jelenleg úgy tűnik, hogy együtt van jelen az az attitűd, amely a felmentő ítéletek gyakoribb hatályon kívül helyezéséhez vezet, és a vád

kritikus szemlélete. Mélyebb analízist „a vád törvényessége” tárgykörben elrendelt 2013. évi joggyakorlat-elemzés adhat.

3. 4.3. Regionális eltérések

A vizsgálat során felszínre került néhány olyan adat, amelyek arra utalnak, hogy vannak tendenciaszerű regionális eltérések a hatályon kívül helyezések gyakorlatában. Ezek közül a legszembetűnőbbek:

- eltérő a tényállás-kiegészítés terjedelmének értelmezése;
- az egyik ítéletábra egy törvényszéken kétszer-háromszor több esetben helyeznek hatályon kívül indokolási kötelezettség megsértése miatt, mint az ítéletábrához tartozó más törvényszékeken;
- az egyik ítéletábra illetékességi területén 88% a megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezések aránya az országos 68%-kal szemben, ezen belül ugyanott 28% a hibás ténybeli következtetés miatti hatályon kívül helyezési arány, míg ugyanez országosan kevesebb, mint 1%; kétségtelen viszont hogy ezen ítéletábra illetékességében lévő ügyek jellege (tárgyi és terjedelmi szempontból egyaránt) eltérést mutat a többi ítéletábrához képest.

3.5. Javaslatok a jogalkotás részére

A fenti problémák jelentős része nem, vagy nem egyszerűen kezelhető a Kúria iránymutatásain és eseti döntésein keresztül. Ezért a jogalkotó felé is megfogalmazunk néhány olyan javaslatot, amelyek orvosolhatnák a gyakorlat felszínre került bizonytalanságait.

3.5.1. Hatályon kívül helyezési okok

- 1) Megfontolást érdemel, hogy megmaradjon-e a relatív hatályon kívül helyezési ok intézménye.

A tisztességes eljárás elve megköveteli, hogy a bíróság tartsa be a kisebb jelentőségű eljárási szabályokat is, de kérdés, hogy ezekhez kell-e olyan „szankciót” rendelni, amely a teljes eljárás megismétlését vonja maga után.

Másfelől, az Alkotmánybíróság az új hatásköre, a valódi alkotmányjogi panasz révén meg tudja majd határozni, hogy a bírói gyakorlat által relatív hatályon kívül helyezési okoknak tekintett eljárási szabálysértések mikor minősülnek alkotmányértőnek is. Így bővíthet az abszolút hatályon kívül helyezési okok köre, ami egyúttal kiszámíthatóbbá teszi a fellebbviteli ítélkezést is.

Az abszolút hatályon kívül helyezési okok történeti és összehasonlító bemutatását a mellékelt táblázat tartalmazza, amely mutatja azt, hogy melyek a kikristályosodott okok, és milyen irányba lehetne bővíteni ezt a kört.

A táblázatba nem vettük bele az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) által megállapított standardokat, mert ezek nem általános, elvi jellegűek, hanem egy-egy eset konkrét tényeire tekintettel fogalmazódtak meg. Mindazonáltal az esetjogból kitűnik, hogy az EJEB nagy hangsúlyt fektet az olyan garanciák érvényesülésére, mint a törvényesen megalakított bíróság, meghatározott személyek kötelező részvétele a tárgyaláson, a törvényes vád, a *ne bis in idem* elve, az eljárási jogok gyakorlása és a hatékony védelemhez való jog.

Tanulságos, hogy a német büntetőeljárási jog, amely szintén ismeri a hatályon kívül helyezést eredményező relatív eljárási szabálysértés kategóriáját (az abszolút mellett), más logikára épül. A német büntetőeljárás megköveteli a jogorvoslatot benyújtótól az eljárási szabálysértés pontos megnevezését és a ténybeli alapok megjelölését [StPO 341. § (1) (2)], és a felülbírálat csak a kifogásolt eljárási mozzanatra terjed ki [StPO 352. § (1)]. Tehát nem hivatalbóli az érvényesítés.

Áthidaló megoldás lehet a teljes revízióhoz szokott magyar fellebbvitel számára, ha jelenlegi szabályozást akként módosítaná a jogalkotó, hogy ha csak a vádlott javára van benyújtva fellebbezés, akkor relatív szabálysértés miatti hatályon kívül helyezést csak a vádlott kérelmére alkalmazzon a bíróság – akkor is, ha ez a relatív eljárásjogi szabálysértés eredményezne megalapozatlanságot.

2) A vizsgálat során több kollégiumvezető jelezte, hogy az abszolút hatályon kívül helyezési okok közé dogmatikailag nehezen illeszthető be az indokolási

kötelezettség elmulasztása, mivel annak megállapítása alapos mérlegelést igényel [ítélőtáblai megállapítások szerint „... nem objektív ismérvek alapján, hanem mérlegeléstől függően kerülhet sor ezen abszolút hatályon kívül helyezési ok megállapítására, ami – az eltérő bírói mérlegelés eredményeként – a jogalkalmazás bizonytalanságához vezethet”; „... mindenképpen mérlegelést igénylő abszolút hatályon kívül helyezési ok, ami már önmagában is ellentmondásnak tűnik.”]

Beszédes előzmény, hogy az indokolási kötelezettség megszegése a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény 203. § (1) bekezdés c) pontja, valamint a büntető eljárásról szóló 1962. évi 8. tvr. 254. § (2) bekezdés c) pontja alapján a megalapozatlanság egyik esete, viszont az 1973. évi I. törvény 261. § (1) bekezdése szerint már relatív eljárási szabálysértés volt.

Van azonban olyan álláspont, miszerint az indokolási kötelezettség megszegését meg kell hagyni abszolút hatályon kívül helyezési okként, tartalmát viszont részletesebben, konkrétabban kellene szabályozni a törvényben. Ezáltal pontosabbak lennének az ellenőrzés mércéi is a fellebbviteli bíróság számára. Kiindulópontként az a követelmény szolgálhat, hogy az indokolás tökéletesen fedje le, és mindenben támassa alá a rendelkező részben foglaltakat. Az indokolás tartalmi követelményeinek részletesebb meghatározása szolgálhatja a „perkivonat”-jellegű indokolások visszaszorítását – az erről való döntés jogalkotói kompetencia.

3) Módosítást igényelne a megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezés jelenlegi szabályozása is. A Be. 2006. évi módosítása fél lépést tett az ügyféli per irányába azzal, hogy előírta: ha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására.

E rendelkezéssel azonban nem hozta összhangba a Be. más §-ait (a megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezés esetében továbbra sem differenciál aszerint, hogy az ügyész vagy a bíró hibájából nem lett minden releváns bizonyíték beszerezve és megvizsgálva). Ezért az ítékezésben meglehetősen nagy a bizonytalanság azon a téren, hogy hatályon kívül helyezési okot jelent-e, ha a bíróság a vádat alátámasztó bizonyítékot nem szerzett be vagy nem vizsgált.

A hatályos szabályozás rákényszeríti a bírót arra, hogy a Be. 75. § (1) bekezdésében foglaltak ellenére az ügyész helyett szerezzék be azokat a bizonyítékokat, amelyek a vádat erősítik, ugyanis szintén a Be. 75. § (1) bekezdése írja elő a tényállás alapos, hiánytalan és a valóságnak megfelelő tisztázását.

4) Az egyik ítéletvizsgálati anyagának elemzése – illetve konkrét ügy - kapcsán alappal felvetődik, valóban szükséges-e az elévülés másodfokon történt téves megállapítása címén új eljárást lefolytatni, hiszen az elsőfokú bíróság az ügy érdemi elbírálásához szükséges adatokat hiánytalanul feltárta, a bűnösség a minősítés és a büntetés kiszabás (intézkedés alkalmazás) szükségessége a harmadfokú eljárásban elbírálnak.

Egyébként pedig az elévülés téves megállapítása anyagi jogszabálysértés. Tulajdonképpen arról van szó, hogy a másodfokú bíróság tévedett az ítélet felülbírlata során a bűnösség megállapíthatóságát illetően.

A hatályon kívül helyezés és az új eljárásra kötelezés legfeljebb akkor volna indokolt, ha az ügy törvényes elbírálását lehetővé tevő tények a harmadfokú eljárásban nem pótolhatóan nem állnak rendelkezésre.

Ilyen esetben a hatályon kívül helyező döntés jogalapja a Be. 376. §-a.

3.5.2. A hatályon kívül helyező döntés

1) Komoly érvek szólnak a relatív eljárási szabálysértés és a megalapozatlanság miatt meghozott hatályon kívül helyező határozat fellebbezhetővé tétele mellett (egyúttal, illetve egyidejűleg az indokolási kötelezettség megsértésének relatív hatályon kívül helyezési okká minősítésével).

Egyrészt, a tisztességes eljárás egyik alapkövetelménye, hogy az eljárások ésszerű időn belül befejeződjenek. A hatályon kívül helyezés olyan drasztikus megoldás, amely jelentős terhet ró az érintett bíróra, vádlottra, tanúkra és az ügy összes szereplőjére. Kiemelten fontos ezért, hogy csak azokban az ügyekben éljenek ezzel az eszközzel a fellebbezési bíróságok, amelyekben tényleg indokolt. A hatályon kívül helyező döntéssel szembeni fellebbezési lehetőség megnyitása egy lépés lenne ebbe az irányba.

Másrészt, a hatályon kívül helyezések vizsgálata számos olyan kérdést is felvetett, amelyek nem igényelnek jogalkotói beavatkozást, megfelelő jogértelmezéssel alakítható volna a gyakorlat. Az egységes gyakorlat kialakításának legegyszerűbb módja a jogorvoslati rendszer kiépítése, mivel így könnyebben kontrollálhatóvá és kiszámíthatóbbá válhatnak a hatályon kívül helyező döntések. Visszaszorítható lenne az a jelentésben is kritizált gyakorlat, amikor a hatályon kívül helyező határozat az érdemi döntés helyett születik meg.

Természetesen további aprólékos és alapos munkát igényelne az ilyen fellebbezési rendszer kidolgozása (pl. mire utasíthatja a felülbírálatot végző fórum a döntést meghozó bíróságot; hozhat-e maga a felülbíráló bíróság érdemi döntést az ügyben, ha úgy látja, ehhez elég bizonyíték áll a rendelkezésére; hozhat-e ismételt hatályon kívül helyező döntést az alacsonyabb szintű bíróság stb.).

2) El kell kerülni, hogy a hatályon kívül helyező döntés kockázatot jelentsen a valóságú tényállás megállapításának – a Be. 75. § (1) bekezdése szerinti – követelményére nézve. Ehhez képest egyazon bűncselekmény több vádlottja esetében a megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezésnek valamennyi vádlottra vonatkozóan van helye, mesterséges megosztásuk félreérthető, és perjogilag kezelhetetlen helyzetet eredményez. A hatályon kívül helyezés – értelemszerűen – nem jelenti a büntetőjogi felelősség megállapítását, a megalapozatlanság pedig jogerő előtt az érintett terhelt számára nem válhat előnyössé. A kontinentális rendszer lényege pedig éppen az, hogy biztosítsa jogerő előtt a helyes – valóságú ténybeli alapon álló – döntés meghozatalát.

E probléma megfelelő megoldását is jelenti a hatályon kívül helyezés elleni fellebbezés lehetősége.

3.5.3. A hatályon kívül helyező és az alacsonyabb szintű bíróságok viszonya

Ahhoz, hogy a jogorvoslati rendszer a funkciójának megfelelően működjön, szükséges több olyan törvényi módosítás, amely egyértelműsít bizonyos elvárásokat. Ilyen annak rendezése, hogy miként alakul a fellebbviteli bíróság által adott

iránymutatás kötőereje a megismételt és az újabb jogorvoslati eljárásban eljáró bírói fórumok vonatkozásában.

Szintén emelné az ítélkezési gyakorlat színvonalát, ha az alacsonyabb szintű bíróságoknak indokolnia kellene, miért tér el a fellebbviteli bíróságnak a hatályon kívül helyezési okkal össze nem függő iránymutatásától.

D/

A joggyakorlat elemzés során feltárt problémák

A következőkben, a Be. logikai rendjét követve csupán felsorolásszerűen jelezzük, hogy milyen tisztázandó jogértelmezési, jogalkalmazási kérdéseket tárt fel a vizsgálat. Ezek mind megtalálhatók bővebb kifejtésben, és – többnyire – megoldási javaslattal együtt az elemzésben is.

1) Mikor tekinthető teljesítettnek az indokolási kötelezettség? Mit kell tartalmaznia az indokolásnak? Több olyan ítéletet találtunk, amelyben „a mérlegelő tevékenység” lényegében hiányzott.

Az elemzés, amennyire lehet, részletezi a legfontosabb formai követelményeket, és tartalmi kellékeket, amelyet az indokolásnak tartalmazni kell.

2) Mit kell tennie a felülbírálati fórumnak amikor az indokolási kötelezettség megsértése jelentős terjedelmű, de nem olyan jellegű, ami a felülbírálatot teljesen lehetetlenné teszi?

Röviden: pótolni kell az indokolási hiányosságot, ami perjogi érdek, egyéb szempontok pedig nem jöhetnek szóba.

3) Maradjon-e az abszolút hatályon kívül helyezési okok között az indokolási kötelezettség nem teljesítése?

Van olyan álláspont, amely szerint ismét relatív hatályon kívül helyezési okká kellene minősíteni, de elképzelhető a tartalmi követelmények pontosabb, számonkérésre alkalmasabb meghatározása is.

4) *Relatív eljárási szabálysértések: a probléma akkor jelentkezik, amikor az ezekre alapozott hatályon kívül helyezés öncélúvá válik.*

Indokolt a relatív hatályon kívül helyezési okok körének újragondolása, konkretizálása (a védelemhez fűződő jogokra).

5) *Ha azt állapította meg a fellebbviteli bíróság, hogy törvénytelenül szüntette meg az elsőfokú bíróság az eljárást törvényes vád hiánya miatt, akkor miért nem a Be. 373. § (1) bek. II. e) pont alapján hoz hatályon kívül helyező végzést, hanem a Be. 375. § (1) bek.-re hivatkozva?*

6) *Mi legyen a sorsa annak a másodfokú ítéletnek, amely törvénytelenül felülmérlegelte az elsőfokú bíróság által beszerzett bizonyítékokat és ennek alapján eltérő tényállást állapított meg?*

A jelentés háromféle választ is talált a gyakorlatban, amelyek közül választani kellene.

7) *Az egyik legnagyobb horderejű probléma, hogy miként lehet elhatárolni egymástól a ténybeli indokolási kötelezettség megsértését és a megalapozatlanság eseteit.*

A jelentés részletesen kitér az elhatárolás szempontjaira, és ennek kapcsán az egyes megalapozatlansági okok tartalmának tisztázására is.

8) *Milyen célt szolgál a „tényből-tényre” következtetés másodfokú kontrollja?*

A gyakorlatban felmerült bizonytalanság megszüntetése érdekében a jelentés foglalkozik a tényből-tényre történő következtetés bizonyításbeli helyével, és a közvetett bizonyítás helyességének kritériumaival.

9) *Fontos kérdés, hogy miként alakul a tényállás megváltoztatásának lehetősége a másodfokú eljárásban.*

Az elemzés igyekszik elvi értelemben tisztázni az eltérő és a helyesbített/kiegészített tényállás közötti különbséget. Itt tér ki arra, hogy felmentés érdekében sem lehet csak annak érdekében felvenni bizonyítást másodfokon, hogy a bíróság felülmérlegeléssel eltérő tényállást állapítson meg.

10) Mennyiben köti a megismételt eljárásban részt vevő bíróságokat a hatályon kívül helyező bíróság iránymutatása? Miként rendezhető a felülvizsgálati bíróság igénye arra, hogy más bíróságot jelöljön ki a megismételt eljárás lefolytatására?

A jelentés megkülönböztetéssel él az iránymutatások fajtái és a címzett bíróságok között, és ehhez igazítja a kötőerő fokozatait. A második kérdésben jogalkotási javaslatot tesz.

11) Általános tanulságként levonható, hogy sok esetben „diszfunkcionálisan” történik a hatályon kívül helyezés.

A jelentés ennek hátterét próbálja feltárni, illetve jogalkotási javaslatot tesz.

12) A fellebbviteli bíróságok – az eljárásjogból fakadó különbségeket is figyelembe véve - jóval nagyobb arányban helyeznek hatályon kívül felmentő, mint bűnösséget megállapító ítéleteket.

A jelentés szerint ez részben a magyar eljárásjog strukturális sajátosságaival magyarázható. Másrészt összefüggésben áll bírói attitűdökkel, amely például abban is megnyilvánul, hogy a gyakorlat a módosított Be. 75. § (1) bekezdését óvatos „fenntartással” kezeli.

13) Kimutatható, hogy léteznek regionális különbségek a hatályon kívül helyezési gyakorlat terén.

Erre néhány beszédes példát hoz a jelentés.

A jelentés végén a feltárt problémák közül néhány megoldására a jogalkotás felé irányuló javaslatot teszünk.

E/

A hatályon kívül helyezés gyakorlatára vonatkozó javaslat

A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatát utoljára közel 30 évvel ezelőtt volt vizsgálat tárgya. A két vizsgálat adatait összevetve kitűnik, hogy arányaiban és megoszlásában a bíróságok ítélkezése e téren gyökeresen nem változott. Ez is azt

mutatja, hogy a hatályon kívül helyezést a rendszer elemének, nem pedig hibájának kell tartani. Az összevetésből az is kiderül, hogy mennyiben tekinthető eredményesnek új okok beiktatása, illetve azok mennyiben váltak öncélúvá és az időszerűsége nézve hátrányossá. E körben lehangsúlyosabb az indokolási kötelezettség megszegésének feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező eljárási szabálysértésként történt szabályozása, ami átgondolást érdemel.

A vizsgálat alapján – a vizsgálati tárgykör természetéből is adódóan – jogegységi döntésre nincs szükség. Szükség lehet azonban a megalapozatlanság tárgyában - időközben hatályon kívül helyezett BK 84. számú állásfoglalásnak megfelelő – kollégiumi vélemény alkotására.

Ugyanakkor az elemzés alapján – egyéb jogalkotási javaslatok mellett - megfogalmazható két olyan, a hatályon kívül helyezés ítélkezési gyakorlatát érdemben érintő, és alapvetően a Kúria szerepét, feladatát igénylő és képező javaslat, amely együttesen alkalmas arra, hogy biztosítsa a hatályon kívül helyezések ésszerűségét és egységességét:

a) Indokolt előírni a törvényben, hogy amennyiben a Kúria helyez hatályon kívül, és utasít új eljárásra, akkor a döntésében kifejtett iránymutatás – eltérően a Be. 403. § (3)-(4) bekezdésétől – nem csupán figyelembe veendő, hanem kötelező.[3.3. pont]

b) Indokolt előírni a törvényben, hogy a – bármely más bíróság által meghozott – hatályon kívül helyező döntéssel szembeni fellebbezés elbírálására a Kúria jogosult. [3.5.2. pont]

Mindkét javaslat lényege és indoka, hogy a Kúriának – a legfelső szint egyedülállóságából fakadóan – kivételes jelentősége és felelőssége van.

Budapest, 2013. január 25.

Az összefoglaló véleményt a Kúria Büntető Kollégiuma a 2013. február 6-i ülésén megvitatta és azzal egyetértett [Bsz. 30. § (1) bek., Küsz. 41. § (1) bek.]

Dr. Márki Zoltán

Az előterjesztett összefoglaló véleményhez csatolt:

Táblázat: A hatályon kívül helyezés törvényi okainak összehasonlítása

Melléklet: A vizsgálat szempontjai és módszere